

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการดำเนินงาน ปฏิรูปการเรียนรู้ตามทัศนะของผู้บริหารโรงเรียน ทั้งในหลักการ ทฤษฎี รวมทั้งเป็นข้อมูล ประกอบการศึกษาวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้ศึกษาหัวข้อ ตามลำดับดังต่อไปนี้

1. เอกสาร

- 1.1 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535
- 1.2 แนวทางการจัดการศึกษาของกรมสามัญศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระยะที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544)
- 1.3 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกับการปฏิรูปการศึกษา
- 1.4 ความสำเร็จของการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา
- 1.5 การจัดการเรียนการสอนตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา
- 1.6 การสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา
- 1.7 กระบวนการเรียนรู้
- 1.8 ความหมายของการปฏิรูปการเรียนรู้
- 1.9 ความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องมีการปฏิรูปการเรียนรู้
- 1.10 แนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2539 – 2550
- 1.11 บัญญัติ 10 ประการตามแนวทางปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ
- 1.12 การปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนตามแนวทางการปฏิรูป การศึกษา
- 1.13 แนวคิดของการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน
- 1.14 ระดับคุณภาพของครู
- 1.15 การประเมินโครงการโดยใช้ CIPP Model

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 2.1 งานวิจัยในประเทศ
- 2.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1.1 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535

หลักการ ความมุ่งหมายและนโยบายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มีดังต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป)

1.1.1 หลักการ

การจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ มีหลักการที่สำคัญ

4 ประการ ดังนี้

- 1) สร้างความเจริญงอกงามทางสติปัญญา ความคิด จิตใจ และคุณธรรมของบุคคล เป็นสิ่งจำเป็นและเป็นเป้าหมายสำคัญ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลระหว่างความเจริญทางจิตใจ กับความเจริญทางวัตถุและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ
- 2) ในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และจะต้องดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ อย่างกลมกลืนและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มนุษย์จะต้องตระหนักถึงการใช้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
- 3) การก้าวทันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ และการรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศหรือจากภายนอกชุมชน จะต้องประกอบควบคู่ไปกับความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญา ภาษาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นและสังคมไทย เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาความรู้ใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
- 4) ความสมดุลระหว่างการพึ่งพาอาศัยกับการพึ่งพาตนเอง เป็นหลักการพื้นฐานที่จำเป็น สำหรับการประสานความร่วมมือร่วมใจกันทั้งในระดับบุคคล ชุมชน ท้องถิ่นและประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน อันจะช่วยส่งเสริมบทบาทของประเทศไทย ให้โดดเด่นขึ้นในประชาคมโลก

1.1.2 ความมุ่งหมาย

ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา เน้นการพัฒนาคนทั้ง 4 ด้าน อย่างสมดุลและกลมกลืนกัน คือ

- 1) ด้านปัญญา บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงเป็นผู้มีปัญญา คือรู้จักเหตุและผล รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี คุณและโทษ สิ่งที่ดีควรกระทำและไม่ควรกระทำ บนพื้นฐานของความเป็นจริง รู้จักแก้ไขปัญหาได้อย่างฉลาดและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและหลากหลาย มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และใฝ่เรียนใฝ่รู้ เพื่อความก้าวหน้าทางความรู้และวิทยาการต่าง ๆ รู้คุณค่าทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของสังคมไทยและรู้จักเลือกรับวิทยาการและวัฒนธรรมจากภายนอก

2) ด้านจิตใจ บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงรู้จักฝึกฝนจิตใจของตน ให้มีความเจริญงอกงามทางคุณธรรม ได้แก่ มีความละเอียดต่อการกระทำผิด รู้จักควบคุมตนเองให้ประพฤติตามกรอบความถูกต้องที่พึงมี มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ รู้จักพอ มีสมาธิและมีความอดทน หนักแน่น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ การงานและการดำรงชีพ

3) ด้านร่างกาย บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงมีร่างกายที่เจริญเติบโตเหมาะสมกับวัย รู้จักดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของร่างกายทั้งของตนเองและสมาชิกของครอบครัว และสามารถพัฒนาสมรรถภาพของร่างกายให้เหมาะสมกับการงานอาชีพ

4) ด้านสังคม บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงมีพฤติกรรมทางสังคมที่พึงมี ทั้งในการทำงานและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว องค์กรและสังคม รู้จักการช่วยเหลือเกื้อกูล ประโยชน์แก่กันโดยไม่เห็นแก่ตัว มีความสามารถและทักษะในการสื่อสารกับผู้อื่น สามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม รวมทั้งสามารถใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อติดต่อสื่อสารกับนานาประเทศได้ สามารถธำรงรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่งดงามของไทย ตระหนักและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบที่พึงมีต่อผู้อื่น ต่อสังคมและต่อมวลมนุษยชาติ มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้มีสันติสุข รู้จักและเคารพในสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่นตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี ตลอดจนร่วมส่งเสริมบทบาทของประเทศในประชาคมโลกในทางที่เหมาะสม

1.1.3 นโยบาย

เพื่อให้การศึกษาของประเทศบรรลุตามหลักการและความมุ่งหมายดังกล่าวข้างต้น รัฐจึงกำหนดนโยบายการศึกษาไว้ดังนี้

1) จัดระบบเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้เรียนรู้ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตลอดชีวิต

2) จัดการศึกษาและส่งเสริมการเลี้ยงดูที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็ก ตามสภาวะความต้องการพื้นฐาน ตามวัยตั้งแต่ปฏิสนธิ และการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์

3) ส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยทุกคนได้รับบริการ เพื่อเตรียมความพร้อม อย่างน้อย 1 ปี ก่อนเข้าเรียนระดับประถมศึกษา

4) จัดการศึกษาภาคบังคับให้ทั่วถึง มีคุณภาพและสะดวกต่อผู้เรียน สถานศึกษาของรัฐและของท้องถิ่นจะต้องจัดการศึกษาภาคบังคับเป็นบริการแบบให้เปล่า

5) ให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของปวงชน
เร่งรัดและขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชนอย่างทั่วถึง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของ
ประชาชนให้สูงขึ้น

6) ปฏิรูปการฝึกหัดครูและการพัฒนาครูประจำการ โดยมุ่งให้เป็นการ
พัฒนาวิชาชีพเฉพาะเพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นครู พัฒนาความรู้ความสามารถ
ทั้งทางวิชาชีพครูและวิชาการ ให้ได้มาตรฐานและยกฐานะวิชาชีพครูให้สูงขึ้น

7) ส่งเสริมให้การอุดมศึกษามีความเป็นเลิศในการสร้าง และการพัฒนา
องค์ความรู้และเทคโนโลยีและให้มีการประสานวิทยการสากลและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อ
ให้การอุดมศึกษามีบทบาทนำการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในทิศทางที่พึงประสงค์

8) ปรับปรุงเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอนทุกระดับและ
ทุกประเภท ให้สนองต่อหลักการและสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา
ที่ตั้งไว้

9) ส่งเสริมให้ผู้เรียนทุกระดับรวมทั้งประชาชนโดยทั่วไป มีความรู้
ความสามารถในการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้องและเหมาะสมเพื่อการสื่อสาร เพื่อสร้างสรรค์
และพัฒนาความคิดและองค์ความรู้ และเพื่อธำรงรักษาวัฒนธรรมของชาติ

10) ส่งเสริมให้มีการเรียนภาษาต่างประเทศ ที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ
อย่างกว้างขวาง เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า การติดต่อสื่อสารในด้านวิทยการ
การค้า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม

11) ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา เพื่อสร้างนวัตกรรมเทคโนโลยีทางการ-
ศึกษา และองค์ความรู้ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเนื้อหาสาระ
กระบวนการเรียนการสอนและต่อการส่งเสริมการเรียนรู้

12) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ เพื่อ
ขยายบริการทางการศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนและกระจายความรู้ข้อมูลข่าวสารไปสู่ประชาชน
และชุมชนได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว

13) ส่งเสริมและสนับสนุนบทบาทของครอบครัว ชุมชน สถาบันสังคม
อื่น ๆ และสื่อมวลชน ให้มีส่วนร่วมในกระบวนการทางการศึกษา การอนุรักษ์และพัฒนา
ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

14) สนับสนุนการจัดการศึกษาในรูปแบบและวิธีการที่เอื้อให้ผู้มีปัญญา
เลิศ หรือมีความสามารถพิเศษได้พัฒนาอัจฉริยะของตน

15) สนับสนุนการขยายบริการการศึกษา ให้แก่ผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม และผู้มีความบกพร่องทางร่างกาย สติปัญญา จิตใจและอารมณ์ให้กว้างขวางและทั่วถึงโดยเร็ว

16) ส่งเสริมการศึกษาของภิกษุ สามเณร นักบวชและบุคลากรทางศาสนา เพื่อให้สามารถเป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นผู้นำในการปลูกฝังคุณธรรม ศีลธรรม และค่านิยมที่เหมาะสมให้แก่บุคคลและสังคม

17) ปรับปรุงระบบการบริหารการศึกษา ให้มีเอกภาพในด้านนโยบาย และมาตรฐานการศึกษา รวมทั้งให้กระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นและสถานศึกษา เพื่อให้สถานศึกษามีความคล่องตัวในการบริหาร และการจัดการภายในของสถานศึกษา รวมทั้งสนับสนุนให้บุคคลและองค์กรชุมชน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการจัดการศึกษาของชุมชน

18) ส่งเสริมให้เอกชนจัดการศึกษาทุกระดับเพิ่มขึ้น ให้มีอิสระและความคล่องตัวในการบริหารและการจัดการ สามารถพึ่งตนเองได้โดยรัฐให้การสนับสนุนในด้านวิชาการ ทรัพยากร การอำนวยความสะดวกในการดำเนินงานและการรับรองมาตรฐาน

19) ระดม จัดสรร และใช้ทรัพยากรทางการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นธรรม

1.2 แนวทางการจัดการศึกษาของกรมสามัญศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษา

ศาสนา และวัฒนธรรม ระยะที่ 8 (พ.ศ. 2540- 2544)

แนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ของโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ มีแนวคิดและทฤษฎีที่สนับสนุนความเชื่อนี้ และจะบริหารจัดการอย่างไรจึงจะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ เมื่อเข้าใจกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแล้ว ก็จะสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการสอนด้วยตนเอง เช่น การใช้เกณฑ์ CIPPA Model (ของ ดร.ทัศนีย์ เขมมณี) มาวิเคราะห์กิจกรรมหรือขั้นตอนการเรียนการสอนได้ โดยพิจารณาว่าครูได้จัดกิจกรรมโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมเพียงใด ดังนี้

1. นักเรียนมีส่วนร่วมในการสร้างสื่ออุปกรณ์ หรือเนื้อหาวิชาที่จะเรียน โดยนำความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมและความชำนาญเฉพาะสาขาวิชามาใช้หรือไม่

(Construction)

2. นักเรียนมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ได้แสดงความคิดเห็น ได้อภิปราย ได้ทำ ความตกลงตามเงื่อนไขของกลุ่มหรือไม่ (Interaction)

3. นักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม รับทำหน้าที่ตามที่ตนถนัด และ สนใจหรือไม่ (Participation)

4. นักเรียนมีกระบวนการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้เกิดขึ้นระหว่างกระทำ กิจกรรมหรือไม่ (Process and Product)

5. นักเรียนนำความรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในสังคม และชีวิต ประจำวันได้หรือไม่ (Application)

กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน

การเรียนรู้ของนักเรียน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือศักยภาพ ของพฤติกรรม ซึ่งค่อนข้างจะถาวรของนักเรียนที่เกิดจากการฝึกฝนอบรม หรือการมี ประสบการณ์ทางตรงหรือประสบการณ์ทางอ้อม

กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน มุ่งเน้นลำดับขั้นตอนของการกระทำซึ่งดำเนิน ต่อเนื่องกัน จนนักเรียนเกิดการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ จำแนกออกได้ 2 ระดับ คือ

1. กระบวนการเรียนรู้ระดับพื้นฐาน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ได้แก่ การเรียนรู้สัญญาณ การเรียนรู้สิ่งเร้า การตอบสนอง การเรียนรู้แบบลูกโซ่ การเรียนรู้เชื่อมโยงถ้อยคำ

2. กระบวนการเรียนรู้ระดับสูง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ซับซ้อนและต้องใช้ความรู้ พื้นฐานจากกระบวนการเรียนรู้ระดับพื้นฐาน ได้แก่ การเรียนรู้ การแยกแยะสิ่งเร้า การเรียนรู้มโนคติ การเรียนรู้หลักการ การเรียนรู้การแก้ปัญหา

กระบวนการเรียนรู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน 2 ทาง คือ

1. ควรใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกำหนดรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์เต็มตามศักยภาพ

2. ผู้เรียนมีความสามารถทางกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายติดตัวไปใช้ชีวิตจริง กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนที่กำหนดในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษา

ผลการวิเคราะห์จุดหมายและเอกสารหลักสูตรรวมทั้งรายวิชาต่าง ๆ ในระดับมัธยมศึกษา ที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน มีดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นส่วนร่วม ได้แก่ ทักษะกระบวนการ กระบวนการจัดการ

2. กระบวนการเรียนรู้มุ่งเฉพาะด้าน คือ

2.1 กระบวนการทางปัญญา ได้แก่ กระบวนการคิดอย่างมีเหตุมีผล มีความคิดสร้างสรรค์ในงาน กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการเสนอรายงาน กระบวนการย่อยข้อมูล

2.2 กระบวนการทางปฏิบัติ ได้แก่ กระบวนการฝึกทักษะ กระบวนการกลุ่ม

2.3 กระบวนการทางความรู้สึกรู้จัก ได้แก่ กระบวนการเข้าสังคม กระบวนการพัฒนาค่านิยม เมื่อวิเคราะห์จำแนกเป็นรายวิชา พบว่ามีปรากฏในหลักสูตร ดังนี้

วิทยาศาสตร์ ได้แก่ กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ กระบวนการทางวิทยาศาสตร์

ศิลปะกับชีวิต ได้แก่ ทักษะกระบวนการ กระบวนการกลุ่ม

วิชาอาชีพ ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ทักษะและเทคนิคอาชีพ

กระบวนการกลุ่ม กระบวนการจัดการทางอาชีพ

พุทธศาสนา ได้แก่ กระบวนการทางปัญญา กระบวนการเผชิญ

สถานการณ์และการตัดสินใจแก้ปัญหา

สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรระดับมัศึกษานั้น มีกระบวนการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วม คือ ทักษะกระบวนการ และกระบวนการจัดการที่มุ่งเฉพาะด้าน

1.3 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกับการปฏิรูปการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 บังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2542 มีผลให้เกิดการปฏิรูปการศึกษา อันเป็นวาระสำคัญแห่งชาติ มีสาระทั้งสิ้น 9 หมวด โดยเฉพาะหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา เป็นการปฏิรูปการเรียนรู้ ที่ถือว่าเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งทุกหมวดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

จะมุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน

หัวใจการปฏิรูปการศึกษา คือ การปฏิรูปการเรียนรู้

หัวใจของการปฏิรูปการเรียนรู้ คือ การปฏิรูปจากการยึดวิชาเป็นตัวตั้ง มาเป็นยึดมนุษย์หรือผู้เรียนเป็นตัวตั้ง หรือที่เรียกว่า ผู้เรียนสำคัญที่สุด (ประเวศ วะสี. 2543 : 7)

สาระที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ปรากฏอยู่หลายหมวดหลายมาตรา เช่น

หมวด 1 ความมุ่งหมายและหลักการ ใช้ยึดหลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

หมวด 2 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา ต้องจัดให้ทุกคนมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หมวด 3 ระบบการศึกษา การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ คือ ศึกษาในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัย

หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา ซึ่งว่าด้วย หลักการ สาระและกระบวนการเรียนรู้

หมวด 5 การบริหารและการจัดศึกษา

หมวด 6 มาตรฐานและการประกันคุณภาพทางการศึกษา

หมวด 7 ครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา

หมวด 8 ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

หมวด 9 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

แต่ละหมวดเป็นองค์ประกอบและปัจจัยเกื้อหนุนให้กระบวนการจัดการศึกษา เป็นไปอย่างครบถ้วนสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ

1.4 ความสำเร็จของการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา

การปฏิรูปการศึกษามีวัตถุประสงค์สำคัญในการพัฒนามาตรฐานคุณภาพการศึกษาให้อยู่ในระดับสูง มีความเท่าเทียมกับนานาชาติประเทศที่มีการปฏิรูปการศึกษาไปแล้ว ในส่วนนี้จะกล่าวถึงคุณลักษณะของนักเรียนที่พึงประสงค์ ตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา และสภาพความสำเร็จของการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา

สังคมโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และจะเป็นไปในอนาคตมีระบบเศรษฐกิจเสรีแบบไร้พรมแดน มีความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการสื่อสารสูงมาก ระบบการเมืองแบบเสรี ประชาธิปไตยได้รับความนิยมและยอมรับกันทั่วไป ประเทศต่าง ๆ จะมีการแข่งขันและร่วมมือกันด้านเศรษฐกิจ การค้าและการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ

มากขึ้น ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้แต่ละประเทศสามารถแข่งขันและร่วมกันในการสร้าง
ความเข้มแข็งให้แก่ตนเอง ภูมิภาคและระหว่างประเทศ ได้แก่

1. เทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้าทันสมัย
2. คนที่มีคุณภาพ
3. ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม
4. การจัดการที่มีประสิทธิภาพ

จากปัจจัยทั้ง 4 ประการดังกล่าวข้างต้น เมื่อพิจารณาเชื่อมโยงกับหน้าที่ และ
บทบาททางการศึกษา ที่จะสามารถแก้ไขสนับสนุนการพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคง
ได้เพียงใด พบว่า การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีความสามารถทางความคิด การค้นคว้า
แสวงหาความรู้ การคิดสร้างสรรค์ก็จะทำให้สามารถพัฒนาเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับ
สภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นและประเทศ สามารถวางแผนจัดการ
สภาพต่าง ๆ ที่รับผิดชอบให้มีประสิทธิภาพได้ทั้งในระดับบุคคลและระดับประเทศ และ
ข้อได้เปรียบอีกประการหนึ่งของประเทศไทยที่มีทรัพยากรธรรมชาติอย่างพอเพียงและอุดม
สมบูรณ์มาในอดีต เราสามารถส่งเสริมให้นักเรียนและเยาวชนอนุรักษ์และพัฒนาสภาพ -
แวดล้อมให้สวยงาม เป็นที่ชื่นชมของคนทั่วไปได้ โอกาสในการพัฒนาประเทศจึงมีอยู่
สูงมาก หากมีการร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจกันอย่างจริงจังของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในการ
พัฒนาเด็กและเยาวชน

เพื่อให้ตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศ หลักสูตร แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา
และวัฒนธรรม ระยะเวลาที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) และนักวิชาการทั้งภายในและต่างประเทศ
ได้พิจารณากำหนดคุณลักษณะนักเรียนไว้หลายประการ ดังที่ปรากฏและทราบกัน
โดยทั่วไป สำหรับแนวทางปฏิรูปการศึกษาได้กำหนดจุดเน้นในการพัฒนาคุณภาพนักเรียน
ไว้ 3 ประการ คือ

1. ความสามารถทางความคิด
2. ความสามารถในการแสวงหาและสร้างความรู้ด้วยตนเอง
3. ความมีคุณธรรมและจริยธรรม

คุณภาพของนักเรียนทั้ง 3 ประการนี้ จะต้องมุ่งสร้างสรรค์ให้บังเกิดขึ้นให้ได้
ผลจากการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา นักเรียนจะต้องเป็นผู้มี
ความสามารถในทางความคิด มีเหตุผลผล สร้างสังคมให้เป็นสังคมที่มีเหตุผลมากกว่า
เป็นสังคมแห่งศักดิ์ศรีดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน นักเรียนจะต้องสามารถคิด ค้นคว้าหาทาง
เลือกในการแก้ปัญหาของตนเอง ชุมชน และสามารถประดิษฐ์คิดเครื่องมือเครื่องใช้ใหม่ ๆ

ขึ้นมาได้ ตามความเหมาะสมกับวัยและสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนของตนเอง ส่งเสริมให้นักเรียนมีอัจฉริยะสูง ได้คิดสร้างสรรค์นวัตกรรมไปด้วยพร้อม ๆ กัน

จากการที่สังคมปัจจุบันเป็นยุคของข่าวสาร เทคโนโลยี องค์กรความรู้และความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ จะเกิดขึ้นตลอดเวลา การนำประสบการณ์ที่เกิดขึ้นและมีอยู่มาถ่ายทอดหรือบอกเล่าให้นักเรียนนั้น ไม่เพียงพอที่จะพัฒนาให้นักเรียนให้มีความรู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงได้ นักเรียนจึงต้องมีการเรียนรู้ การค้นคว้า ศึกษาด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นบุคคลที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียน นำประสบการณ์ที่ได้รับมาฝึกปฏิบัติ มาสังเคราะห์จนเป็นความรู้ใหม่ นำมาแก้ปัญหาในการทำอาชีพ และการดำรงชีวิตของตน ครอบครัวและชุมชนได้

ในด้านคุณธรรม จริยธรรม ครูจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ นักเรียน มีการอบรม กล่อมเกลาจิตใจนักเรียนให้เห็นคุณค่าแห่งความดีงาม มีการร่วมมือในการแก้ไขปัญหาของชุมชน การร่วมมือในการทำงาน การสร้างทักษะชีวิตให้แก่ นักเรียนให้ปลอดจากสารเสพติด และสิ่งให้โทษต่าง ๆ ซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น นอกจากนี้ยังหมายรวมถึง การเลือกสรรรับเอาวัฒนธรรมที่หลังไหลมาตามกระแสโลกาภิวัตน์ และการทำนุบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรมของตนเองด้วย

อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนการสอน จะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร และคุณลักษณะของนักเรียนที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาการศึกษารวมทั้งความคิดเห็น ของนักวิชาการทั้งภายในและภายนอกประเทศไปพร้อม ๆ กันด้วยการจัดการเรียนการสอนที่พึงประสงค์ตามแนวทางปฏิรูปการศึกษาได้กำหนดคุณลักษณะของนักเรียน โดยมุ่งเน้นคุณลักษณะ 3 ประการ คือ ความสามารถทางความคิด ความสามารถในการแสวงหาและสร้างความรู้ด้วยตนเอง และคุณธรรมของผู้เรียน ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุจุดมุ่งหมายดังกล่าว การจัดการเรียนการสอนจึงควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. คำนึงถึงพื้นฐานความแตกต่างของผู้เรียน ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สนับสนุนผู้เรียนให้พัฒนาตามศักยภาพความสนใจของตนเอง มีวิธีการเรียนการสอนที่หลากหลาย
2. สนับสนุนให้ผู้เรียนได้รู้ ค้นพบและแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยมีครูคอยสนับสนุนช่วยเหลือแนะนำให้นักเรียนประสบผลสำเร็จในการเรียน และการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ

3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากปัญหาจริง ประสบการณ์จริงในลักษณะของการบูรณาการ ให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่และชีวิตประจำวัน ให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

4. ส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้จากสถานการณ์ที่มีความหมายทั้งในและนอกห้องเรียน สนองความต้องการของผู้เรียนและสานต่อจากพื้นฐานความรู้เดิม และพื้นฐานทางวัฒนธรรมของผู้เรียน

5. ฝึกหัดให้ผู้เรียนรู้จักคิดใคร่ครวญ ไตร่ตรองด้วยตนเอง และเน้นให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และทำงานร่วมกับผู้อื่น

6. มีการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และครูเป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียนในด้านคุณธรรม จริยธรรม

สภาพที่พึงประสงค์ในการจัดการเรียนการสอนทั้ง 6 ประการ ถือเป็นจุดเน้นของการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาคุณภาพของนักเรียนตามแนวปฏิรูปการศึกษา ครูสามารถคิดค้นและแสวงหาวิธีการ นวัตกรรมเพื่อให้เป็นไปในทิศทางที่กำหนด ก็จะทำให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะที่ต้องการ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องศึกษา ค้นคว้า ปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง และมีการติดตามตรวจสอบ ประเมินผลอย่างจริงจัง พฤติกรรมของครูและนักเรียนตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา การจัดการเรียนการสอนตามแนวทางปฏิรูปการศึกษาจะประสบผลสำเร็จ ถ้าครูมีพฤติกรรมเป็นผู้ส่งเสริม ผู้สนับสนุน ผู้แนะแนวทาง ผู้กระตุ้น ผู้มีส่วนร่วมและผู้ช่วยเหลือ ให้นักเรียนสามารถแสวงหาข้อมูล สร้างความรู้ สรุปลความรู้และเกิดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ไม่เป็นผู้บอกความรู้ ไม่เป็นผู้ครอบงำความคิด เช่น

1. เป็นผู้ตั้งคำถามที่ท้าทายนักเรียนให้คิด ทำ แล้วรับฟังคำตอบและความคิดเห็นของนักเรียนอย่างพินิจพิเคราะห์ ไม่ใช่คำถามปลายปิดและไม่ท้าทายความคิด

2. ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดงานที่จะทำ หรือให้เลือกงานตามความสนใจเพื่อที่นักเรียนจะได้ทำงานตามความสนใจ ใฝ่รู้ ช่วยให้นักเรียนมีความตั้งใจ พอใจ และมีความสุขที่จะทำงานนั้น ๆ และเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริงในที่สุด

3. ให้นักเรียนได้พบหรือสร้างข้อสรุปความรู้เอง จากการค้นคว้า ทดลองและปฏิบัติ

4. กระตุ้นให้นักเรียนได้ดูแลกับการทำงานของตนเองและเพื่อน ในรูปแบบการทำงานกลุ่ม ทั้งในและนอกเวลาเรียน ให้นักเรียนเกิดความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเอง และครูกระตุ้นให้นักเรียนทุกคนมีส่วนร่วมมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อน

5. ช่วยนักเรียนบูรณาการความคิดรวบยอด หรือบูรณาการการเรียนรู้ที่เกิดจากการคิดและการลงมือทำให้เชื่อมโยงเข้าความรู้ ประสบการณ์เดิมได้อย่างดี เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และความรู้ที่กว้างและลึกซึ้งมากขึ้น

6. ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการประเมินความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถของนักเรียน จากการทำงานด้วยวิธีที่เหมาะสม เช่น สังเกตตนเอง ประเมินความก้าวหน้า สะสมผลงาน ตรวจสอบผลงาน ฯลฯ

พฤติกรรมนักเรียน นักเรียนจะเป็นผู้มีความสามารถทางความคิด มีความสามารถในการศึกษาหาความรู้ ความสามารถสร้างความรู้ด้วยตนเอง และมีคุณธรรม จริยธรรม ตามจุดเน้นของการปฏิรูปการศึกษา ถ้าครูจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนมีพฤติกรรมดังนี้

1. กระตือรือร้นอยู่เสมอที่จะคิดและลงมือปฏิบัติกิจกรรม โดยมุ่งเป้าหมายเพื่อให้ตนเองเกิดการเรียนรู้ มีความสามารถ และทักษะด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้น
2. เป็นผู้เลือกตัดสินใจและแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ ในโอกาสและสถานการณ์ต่าง ๆ
3. ร่วมงานกับผู้อื่นได้ตั้งแต่เริ่มต้นจนปฏิบัติงานเสร็จสิ้น
4. ประเมินขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลงานของตนเองและกลุ่มได้
5. แสดงความคิดเห็น รับฟังข้อบกพร่อง และแก้ไขกระบวนการการปฏิบัติงาน และผลงานให้ได้ตามเป้าหมาย
6. ชื่นชมในความสามารถ ผลงานของตนเองและกลุ่มได้
7. กล้าแสดงออกทั้งความคิดและการกระทำในสิ่งที่เห็นว่าเหมาะสม ถูกต้อง
8. บูรณาการความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ได้ และเชื่อมโยงความรู้ไปใช้แก้ไขปัญหาที่ประสบในชีวิตประจำวันได้เหมาะสม
9. คิดวิเคราะห์ทางเลือกในการป้องกันตนเอง ครอบครัวย จากโรคภัยและสิ่งเสพติด
10. อยู่ร่วมกับสมาชิกในครอบครัว ชุมชน มีคุณธรรม เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม
11. สนใจศึกษาการใช้เครื่องมือเครื่องใช้ที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ตามศักยภาพ

1.5 การจัดการเรียนการสอนตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา

การจัดการเรียนการสอนให้เกิดความรู้อย่างแท้จริง ให้มีความสามารถทางความคิด มีความสามารถในการแสวงหาและสร้างความรู้ และมีคุณธรรมจริยธรรมสอดคล้องตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษานั้นหลายวิธี แต่จุดเน้นสำคัญของวิธีการเหล่านั้น คือ การให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง ให้นักเรียนได้คิด ลงมือปฏิบัติและแสวงหาความรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบต่าง ๆ ต้องจัดให้มีองค์ประกอบการเรียนทั้ง 3 ส่วน ได้แก่ การรับรู้ การบูรณาการความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้โดยใช้เทคนิคต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับวิธีการสอนที่เลือกใช้ เช่น

การรับรู้ คือ การแสวงหาและรับข้อมูล ข้อความรู้จากประสาทสัมผัสต่าง ๆ เช่น

1. ค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร สื่อเทคโนโลยี
2. ดูสไลด์ วีดิทัศน์ ดูการสาธิต
3. ทำการทดลอง
4. ฟังจากครู สื่อหรือบุคคลอื่น

ฯลฯ

การบูรณาการความรู้ เป็นการนำข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ใหม่มาคิด ทำความเข้าใจและเชื่อมโยงประสบการณ์ หรือโครงสร้างความรู้เดิมเพื่อขยายหรือสร้างความรู้ใหม่ เช่น

- อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิด
- ทำแผนภูมิความคิดรวบยอด
- ตอบคำถามปลายเปิด
- เขียนบรรยาย อธิบายความรู้

การประยุกต์ใช้ คือ การนำความรู้มาใช้ในการแก้ปัญหาหรือทำงานในชีวิตประจำวัน เช่น

- ทำโครงการ
- แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนหรือชีวิตประจำวัน
- เขียนรายงานเชิงวิเคราะห์ วิจารณ์ เสนอแนะ นำความรู้ไปใช้

ในสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

- การทำกรณีศึกษา

ฯลฯ

การจัดการเรียนการสอน ถ้าขาดส่วนใดส่วนหนึ่งจะไม่เกิดการเรียนรู้แท้จริง เช่น ถ้าให้นักเรียนได้รับรู้อย่างเดียว โดยฟังบรรยายจากครูแล้วไม่มีการอภิปรายหรือวิเคราะห์ นักเรียนก็จะเรียนรู้แบบจดจำความรู้ ทำให้รู้แคบ และอาจนำไปใช้ไม่ได้ ดังนั้นครูจึงต้องจัดการเรียนการสอนให้มียุทธศาสตร์ประกอบทั้ง 3 ส่วน

1.6 การสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา

การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามแนวทางปฏิรูปการศึกษาทั้ง 3 ประการ คือ ให้มีความสามารถทางด้านความคิด การแสวงหาและการสร้างความรู้ด้วยตนเอง และมีคุณธรรม จริยธรรม นอกจากครูผู้สอนจะเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ให้มีการปฏิบัติจริง การค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง มีการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในกิจกรรมการเรียนการสอน การเป็นตัวอย่างที่ดีแล้ว ผู้เกี่ยวข้องจะต้องมีส่วนสนับสนุน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นไปตามแนวทางดังกล่าวอย่างใกล้ชิด ในตอนนี้จะกล่าวถึงบทบาทของผู้เกี่ยวข้องที่มีส่วนสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

1. บทบาทของผู้บริหารโรงเรียน

ผู้บริหารโรงเรียนเป็นตัวจักรสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนของครู ให้เป็นไปตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา ผู้บริหารโรงเรียนควรมีบทบาท ดังนี้

- 1.1 กำหนดเป้าหมายในการพัฒนางานวิชาการของโรงเรียน การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนของครูให้เป็นไปตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา เน้นให้ทุกคนตระหนัก รับผิดชอบและถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด
- 1.2 ให้ความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู และงานวิชาการ ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเป็นอันดับแรก มีการติดตาม สอบถาม เปิดโอกาสให้ครูผู้สอนได้ปรึกษาหารือ ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติงานกับคณะครู เพื่อทำงานอย่างใกล้ชิด
- 1.3 ส่งเสริมให้ครูใช้เวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างเต็มเวลา เต็มศักยภาพ โดยลดงานธุรการและงานอื่น ๆ ของครูผู้สอน ให้ครูมีเวลาในการศึกษาหาความรู้ พัฒนานตนเองและพัฒนาการสอนให้มากที่สุด
- 1.4 สร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในโรงเรียน ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ มีการประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอน เชิญวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางตามที่คณะครูต้องการ สนใจและร้องขอ

1.5 จัดหาสื่อการเรียนการสอนที่นักเรียนเป็นผู้ใช้ เป็นผู้ปฏิบัติให้เพียงพอ ส่งเสริมการใช้สื่ออุปกรณ์ให้มีประสิทธิภาพ มีการติดตามประเมินผลและรายงานตามสาย บังคับบัญชาอย่างเป็นระบบ

1.6 ติดตามความก้าวหน้าผลการเรียนของนักเรียน ผลการปฏิบัติงาน ของครู ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การเยี่ยมชั้นเรียน การสัมภาษณ์ นักเรียน การพูดคุยและสอบถามผู้ปกครอง

1.7 ติดต่อกับผู้ปกครองและชุมชน จัดให้มีการรายงานการปฏิบัติงานของ โรงเรียน การรายงานความก้าวหน้าทางการเรียนของนักเรียน ให้ผู้ปกครองและกรรมการ โรงเรียน มีส่วนรับรู้อย่างต่อเนื่องทุกชั้นตอน

2. บทบาทของผู้ปกครองและชุมชน

ผู้ปกครองนักเรียนและชุมชนมีส่วนสำคัญในการพัฒนานักเรียน ผู้บริหาร และโรงเรียนควรดำเนินงานประสานงานกับผู้ปกครองและชุมชน ดังนี้

2.1 เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา โรงเรียน กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพและคุณลักษณะของผู้เรียน

2.2 ชี้แจงและสร้างความเข้าใจกับผู้ปกครองให้เห็นคุณค่าของการศึกษา และความสำคัญของการเรียนของนักเรียน และความรับผิดชอบของผู้ปกครองในการ ร่วมมือพัฒนาบุตรหลานของตนเองให้มีคุณลักษณะตามที่ต้องการ

2.3 เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองที่มีความพร้อม มีกำลังความสามารถ มีกำลัง ทรัพย์ เข้าสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียนตามศักยภาพและความสนใจ

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) ได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาคน (ดร.เกษมา วรวรรณ ณ อรุณยา. 2539 : 8)

1. การสร้างพื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการ การเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องทุกระดับ ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัย ค้นคว้าทดลอง เรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้มีความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดทางทฤษฎีและแนวปฏิบัติ ในพื้นที่ มีการเผยแพร่ทำความเข้าใจกับประชาชนทุกระดับ มีการติดตามเพื่อประเมิน สภาพเป็นระยะ ๆ และพัฒนาแนวร่วมที่จะช่วยผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการ การเรียนการสอน แม้จะมีการสนับสนุนและยอมรับในหลักการ แต่ในทางปฏิบัติ ย่อมมีกระแสคัดค้าน สืบเนื่องมาจากความเคยชินกับแนวทางที่ผ่านมา ความไม่มั่นคง

ในคุณภาพที่ดีขึ้น ตลอดจนความไม่คล่องตัวของระบบงานที่รองรับความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ

2. การปรับปรุงคุณภาพของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ตั้งแต่วัยทารกด้วยการให้ความรู้และสนับสนุนแก่ผู้ปกครอง ตลอดจนจัดบริการเพื่อประกันว่าเด็กไทยจะได้รับการพัฒนาที่เหมาะสมทางสติปัญญา ร่างกาย จิตใจและสังคม ก่อนเข้าโรงเรียนประถมศึกษา

3. การปรับปรุงคุณภาพของการศึกษาให้เกื้อหนุนต่อกระบวนการเรียนรู้ การที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศนโยบายปฏิรูป โดยเน้นไปที่หลักสูตร ครู โรงเรียนและระบบบริหาร นับเป็นโอกาสอันดียิ่งที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ ดังนั้น จึงฉีกกำลังความคิดที่จะนำหลักการและแนวคิดในเรื่องต่าง ๆ ที่พอสมควรลงสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมโดยเน้นในเรื่อง

หลักสูตร แนวทางปฏิรูปการศึกษาได้เน้นการพัฒนาหลักสูตรให้ยืดหยุ่นคล่องตัว ส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วม ตลอดจนปูพื้นฐานการเรียนรู้ทั้งในเรื่องการคิดวิเคราะห์ สร้างความรู้และพัฒนาองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้จะมีการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานสำหรับเด็กไทยทุกคน คู่ขนานไปกับการปรับกรอบหลักสูตร จะต้องผลักดันให้เกิดการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ โดยจะต้องเน้นในเรื่องการประเมินหลักสูตรและสภาพการเรียนการสอน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการปรับปรุงส่งเสริมงานวิจัย ค้นคว้าในเรื่องการเรียนการสอนทั้งในกลุ่มนักวิชาการและผู้ปฏิบัติ การส่งเสริมให้นำรูปแบบการเรียนการสอนที่หลากหลาย ที่ได้ทดลองในวงจำกัดไปขยายผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดเวลาให้นักเรียนทุกคนสำรวจชุมชนปฏิบัติจริง เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ปัญหาจริง การจัดหลักสูตรแบบสหวิทยาการ การส่งเสริมให้โรงเรียนมีความพร้อมในการจัดทำหลักสูตร และวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยอาศัยเพียงกรอบและข้อกำหนดพื้นฐานในการเรียนของผู้เรียน และการปรับปรุงในเรื่องการแนะแนวโรงเรียน

ครู แนวทางปฏิรูปการศึกษาได้ให้ความสำคัญแก่การพัฒนา และการสนับสนุนการปฏิบัติงานของครู ทั้งนี้ควรมีการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่อง ให้มีทั้งองค์ความรู้ ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนพื้นฐานทางจิตวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเข้าใจในพื้นฐานที่แตกต่างกันของเด็ก มีระบบที่จะสนับสนุนการปฏิบัติงานของครู ทั้งสนับสนุนทางวิชาการที่เป็นทางการอย่างต่อเนื่องและจริงจัง และเสริมสร้างเครือข่ายครูที่จะแลกเปลี่ยนความรู้จากกันและกัน และมีการปรับระบบพิจารณาความก้าวหน้าทางวิชาชีพที่สัมพันธ์กับผลงานที่เกิดจากการเรียนการสอน

สื่อ เทคโนโลยี แนวทางปฏิรูปการศึกษามุ่งหวังที่จะใช้เทคโนโลยีเสริม การเรียนการสอนของครู จากการศึกษาตัวอย่างของโครงการที่มุ่งเปลี่ยนแปลงการเรียน การสอน พบว่า การสร้างบรรยากาศให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นห้องเรียน ของเล่น เกมสื่่วิตทัศน์ ตลอดจนคอมพิวเตอร์จะช่วยให้ นักเรียนเกิด ความสนใจ สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง ตลอดจนเจาะลึกเพื่อศึกษาในบางเรื่อง

การวัดผล ด้วยเหตุที่การวัดผลการประเมินผล มีอิทธิพลต่อการกำหนด แนวทางจัดการเรียนการสอน จึงต้องเร่งการปรับปรุงระบบวัดผลประเมินผล และสอบ คัดเลือก โดยเน้นการวัดผลที่จะประเมินความรู้ความสามารถที่แท้จริงของนักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกิดจากผลงานและการปฏิบัติจริง เน้นการประเมินผลเพื่อศึกษา ความก้าวหน้า

ทั้งหมดนี้เป็นเพียงหนึ่งในความคิดของนักคิดและนักการศึกษาทั้งหลายที่เสนอแนะ ขึ้นมา เพื่อต้องการจะให้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการศึกษาของสังคมไทย ถ้าหาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับไปสานต่อก็คงจะดีไม่น้อย แต่ถ้าปล่อยให้ผ่านเลยไปเฉย ๆ ก็ น่าสงสารอนาคตของประเทศชาติที่จะจมปลักอยู่กับปัญหาเดิม ๆ

1.7 กระบวนการเรียนรู้

บลูม (Bloom) ได้แบ่งพฤติกรรมด้านความรู้หรือความสามารถทางสติปัญญา (Cognitive Domain) เป็น 6 ระดับ โดยเรียงจากพฤติกรรมชั้นง่ายไปสู่ชั้นยาก ดังนี้

1. ระดับที่ระลึกได้ (Recall) ได้แก่พฤติกรรมความรู้ที่แสดงถึงการจำได้ หรือ ระลึกได้

2. ระดับที่รวบรวมสาระสำคัญ (Comprehension or Understanding) ได้แก่ พฤติกรรมความรู้ที่แสดงว่าเข้าใจ สามารถอธิบายได้ ขยายถ้อยคำ คำพูดของตนเองได้ การให้ความหมาย การคาดคะเน

3. ระดับการนำไปใช้ (Application) ได้แก่ พฤติกรรมความรู้ที่แสดงว่าสามารถ นำความรู้ ข้อเท็จจริงที่มีอยู่ไปใช้หรือปฏิบัติได้จริงอย่างเป็นรูปธรรม

4. ระดับของการวิเคราะห์ (Analysis) ได้แก่ พฤติกรรมความรู้ที่สามารถแยก สิ่งต่าง ๆ ออกเป็นส่วนย่อย ๆ ได้อย่างมีความหมาย และเห็นความสัมพันธ์ของส่วนย่อย ๆ เหล่านั้นด้วย

5. ระดับของการสังเคราะห์ (Synthesis) ได้แก่ พฤติกรรมความรู้ที่แสดงถึงความสามารถในการรวบรวมความรู้ แนวความคิดและข้อมูลต่าง ๆ มาประกอบกันแล้วนำไปสร้างเป็นสิ่งใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม

6. ระดับการประเมินผล (Evaluation) ได้แก่ พฤติกรรมความรู้ที่แสดงถึงความสามารถในการตัดสินคุณค่าของสิ่งของหรือทางเลือกได้อย่างถูกต้อง

1.7.1 ธรรมชาติของการเรียนรู้

การที่เราจะสอนหรือจัดกิจกรรมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ ครูจะต้องเข้าใจถึงธรรมชาติของการเรียนรู้เสียก่อน มาลินี จุฑะรพ (2538 : 57) กล่าวถึงธรรมชาติของการเรียนรู้ว่า

“มนุษย์มีชีวิตอยู่เพื่อการเรียนรู้ และเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่อย่างมีคุณภาพ การเรียนรู้นั้นเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น การเรียนรู้ทำให้เกิดประสบการณ์ ทำให้เกิดการพัฒนาคูณาภาพชีวิต” และ

มาลินี จุฑะรพ (2538 : 58-59) ได้กล่าวว่าธรรมชาติของการเรียนรู้นั้นมี 4 ขั้นตอนด้วยกันคือ

1. ความต้องการของผู้เรียน คือ ผู้เรียนอยากทราบอะไร เมื่อผู้เรียนมีความต้องการอยากรู้อยากเห็นในสิ่งใดก็ตาม จะเป็นสิ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้
2. สิ่งเร้าที่น่าสนใจ ก่อนที่จะเรียนรู้ได้จะต้องมีสิ่งเร้าที่น่าสนใจและน่าสัมผัสสำหรับมนุษย์ ทำให้มนุษย์ตื่นนอนขวยและใส่ใจที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่น่าสนใจนั้น ๆ
3. การตอบสนอง เมื่อมีสิ่งเร้าที่น่าสนใจและน่าสัมผัส มนุษย์จะทำการสัมผัส โดยใช้สัมผัสต่าง ๆ เช่น ดาตุ หูฟัง จมูกดม ผิวหนังสัมผัส และสัมผัสด้วยใจ เป็นต้น ทำให้มีการแปลความหมายจากการสัมผัสสิ่งที่เร้าในการรับรู้ จะได้ประสานความรู้เข้าด้วยกัน มีการเปรียบเทียบและคิดอย่างมีเหตุผล
4. การได้รับรางวัลหลังจากการตอบสนอง มนุษย์อาจมีความพึงพอใจซึ่งเป็นกำไรชีวิตอย่างหนึ่ง จะได้นำไปพัฒนาคูณาภาพชีวิต เช่น การเรียนวิชาชีพชั้นสูงจนสามารถออกไปประกอบอาชีพชั้นสูงได้

กันยา สุวรรณแสง (2538 : 157-158) ได้กล่าวถึงธรรมชาติของการเรียนรู้ว่า

1. การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร
2. การเรียนรู้อย่อมมีการแก้ไขปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น ๆ จะต้องเนื่องมาจากประสบการณ์ ถ้าเป็นการเปลี่ยนแปลง

เนื่องมาจากเหตุอื่น เช่น วุฒิภาวะ ความพิการ ความเคยชิน ซึ่งถึงแม้เป็นการเปลี่ยนแปลงถาวร ก็ไม่ถือว่าเป็นการเรียนรู้

3. การเปลี่ยนแปลงชั่วคราวชั่วคราว ไม่นับว่าเป็นพฤติกรรมอันเกิดจากการเรียนรู้ เช่น ความเหนื่อยล้า ความเจ็บป่วย

4. บุคคลเกิดการเรียนรู้ในสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือยัง เราสามารถรู้ได้ก็โดยการสังเกตพฤติกรรมของเขา ถ้าเขาไม่เคยทำมาก่อนจากทำไม่เป็น ไม่เข้าใจ ไม่รู้ ทำไม่ติกลายมาทำเป็น เข้าใจ รู้ ทำดีขึ้นเรื่อย ๆ เป็นสาเหตุเนื่องมาจากประสบการณ์ จากการฝึก ถือได้ว่าบุคคลนั้น ๆ ได้เกิดการเรียนรู้ขึ้นแล้ว

5. การเรียนรู้เป็นกระบวนการ

6. การเรียนรู้เกิดได้ง่าย ถ้าสิ่งที่เรียนเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อผู้เรียน

7. การเรียนรู้แตกต่างกันตามตัวบุคคลและวิธีการในการเรียน

8. การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ทางอ้อม

9. การเรียนรู้จะบังเกิดผลดี เมื่อผู้เรียนมีความมุ่งหมาย มีความต้องการ มีความสนใจและได้ลงมือกระทำด้วยตนเอง

10. การเรียนรู้ที่แท้จริงจะมีได้เมื่อผู้เรียนได้บรรลุจุดประสงค์ ได้รับสิ่งที่ตนต้องการแล้ว

11. การเรียนรู้เดิม ประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้วจะกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ขึ้น เนื่องจากการเรียนรู้ใหม่สัมพันธ์กับประสบการณ์ก่อน ๆ

12. การสอนเป็นการแนะแนวที่จะช่วยให้ผู้เรียนรู้จักช่วยตนเองเพื่อการเรียน

13. การเรียนรู้เป็นสิ่งช่วยในการปรับตัว การเรียนรู้จะช่วยให้สามารถปรับตัวได้ดีขึ้นในสถานการณ์ต่าง ๆ รู้จักเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เหมาะสม เพื่อให้บรรลุผลสมความมุ่งหมาย แต่ในการปรับตัวนี้ในบางครั้งบางโอกาสอาจจะพบปัญหาเกี่ยวกับเด็กที่ปรับตัวไม่ได้

14. การเรียนรู้อย่อมเป็นผลทำให้เกิดการสร้างแบบแผนของพฤติกรรมอย่างใหม่ การเรียนรู้เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพ

15. การเรียนรู้อาจเกิดขึ้นได้โดยเหตุบังเอิญหรือการจงใจก็ได้ เช่น การเรียนทฤษฎีต่าง ๆ ยึดความชำนาญในการอ่าน เขียน เป็นการเรียนโดยตั้งใจ แต่การที่เด็ก ๆ เล่นกีฬาเพื่อความสนุก แต่ก็ได้เพิ่มพูนความสามารถในกีฬานั้น ๆ หรือการที่เราจำข้อความโฆษณาได้เป็นการเรียนโดยไม่ตั้งใจ

จะเห็นได้ว่า มนุษย์นั้นมีธรรมชาติของการเรียนรู้ในทุกตัวตน เพื่อความอยู่รอดของชีวิตตน การเรียนรู้จะเกิดได้ง่ายถ้าสิ่งที่เรียนรู้นั้นเร้าใจผู้เรียน แต่ที่แน่นอนที่สุดคือ ทุกคนจะเรียนรู้เรื่องเดียวกันในเวลาเดียวกัน จะเกิดผลของการเรียนรู้ไม่เท่ากัน และผลของการเรียนรู้ที่ทุกคนจะแสดงออกมาให้เห็นได้ไม่เหมือนกันด้วย และถ้าจะให้ผู้เรียนเรียนรู้เรื่องราวใหม่ ๆ ได้ดีนั้น ต้องให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเชื่อมโยงกับความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมได้ก่อนแล้ว การเรียนรู้เรื่องใหม่จะมีความเข้าใจได้ดี ขั้นตอนของการเรียนรู้ที่ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้เรียน สิ่งเร้าที่น่าสนใจ การตอบสนองและการได้รับรางวัล ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือเรื่องราวที่ครูจะต้องเรียนรู้เป็นอย่างดี เพื่อนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สนองความต้องการของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น

1.7.2 ยุทธศาสตร์ “เล่นคือเรียน” (Play to learn)

สถาบันศิลปวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาหรือมายา (อ้างถึงใน สุนทร สีหามุ. 2543 : 14) ได้กล่าวไว้ว่า

การเล่นของเด็กคือการเรียนรู้ (Playing is learning) หลักสูตรที่ดีจึงไม่เน้นการสอน (Teaching) แต่เน้นการเรียนรู้ (Learning) ของเด็กเป็นสำคัญ เราจะช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้อย่างไร ครูจะต้องเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้และเสนอประสบการณ์ทางการศึกษาแก่เด็ก ให้เขาเล่นและเรียนรู้อย่างอิสระทุกสิ่งทุกอย่างแล้วแต่เขา แล้วแต่เด็ก ๆ แล้วแต่ว่าเขาจะเลือกรับอะไร เพราะการเรียนรู้คือกระบวนการอิสระในการเลือกรับและเลือกรู้อย่างสิ่งที่ผู้เรียนเห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ชีวิตตน

เด็ก ๆ ทุกคนไม่จำเป็นจะต้องมีข้อสรุปเดียวกันกับหลักสูตรหรือกับครู แต่เด็กทุกคนจะต้องมีข้อสรุปของตนเองในแต่ละอย่าง แต่ละแง่มุม แต่ละระดับ เพราะฉะนั้นหลักสูตรที่ดี คือการเล่น คือการเรียนรู้อย่างเสรี กระบวนการเรียนการสอนนั้นอยากทำอะไรก็ทำไป ถึงตอนสรุปถ้าสรุปได้ก็สรุป ถ้าสรุปไม่ได้ก็ไม่ต้องสรุป หากวางนัยสำคัญเป็นความคิดรวบยอดได้ (Conceptualization) ก็ดี แต่ถ้าไม่ได้ก็ไม่ต้องกังวล ชวนเด็กเล่น เล่น และเล่นต่อไป

เรียนรู้ไปกับเด็ก เล่นไปกับเด็ก แล้วจะค่อยเรียนรู้ในภายหลังว่า จะช่วยเด็กให้เรียนรู้ได้อย่างไร เชื่อว่าเพื่อนครูทุกคนจะค้นพบความลับข้อนี้

คำถามที่ว่า เนื้อหาไม่ยากเกินเด็กปฐมวัยไปหรือ ไม่ยากไปหรือ ความยากมีอยู่ในโลกนี้ด้วยหรือ เคยเห็นเด็กเล่น พูดเป็นเรื่องเป็นราวเพราะดูทีวี

มาใหม่ ทำไมเขาถึงทำได้ ทำไมคุณตาคุณยายถึงโตมาเป็นคนฉลาดลุ่มลึก เป็นร่วมโพธิ์
ร่วมโพธิ์ให้ลูกหลานได้ คำตอบง่าย ๆ คือ เด็กเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา

เราควรเปิดโอกาสให้เขาสัมผัสอย่างเสรี (Free association) และผู้ใหญ่ไม่ได้
คาดหวังและคาดคั้นว่าเด็กจะต้องเข้าใจระดับนั้น ระดับนี้ ทั้งหมดนี้เริ่มต้นง่าย ๆ เริ่มที่
ให้โอกาสแก่เด็กและแก้ตัวเรากับความเชื่อเล็ก ๆ ในพลังการเรียนรู้อันมหัศจรรย์ของเด็ก
ไม่ว่าอายุเท่าใดหรือเพศใด เราเพียงนั่งเฝ้ามองคนเล็ก ๆ เหล่านั้นเติบโต เติบโตเป็น
ความหวัง เป็นแก้วตาขวัญใจของพวกเราต่อไปในอนาคต

1.8 ความหมายของการปฏิรูปการเรียนรู้

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการปฏิรูปการศึกษามาแล้วระยะหนึ่งนั้น ได้มี
หลายหน่วยงานและนักวิชาการหลายท่านได้ให้มุมมองและความหมายของการปฏิรูปการ
เรียนรู้ไว้อย่างหลากหลาย ในที่นี้จะนำเสนอเพียงส่วนหนึ่ง ดังต่อไปนี้

การปฏิรูปการเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดประสบการณ์ให้เด็ก
จากเดิมที่เน้นครูเป็นศูนย์กลาง ครอบงำความรู้ เป็นการเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้
ให้เด็กได้เรียนรู้อย่างมีความสุข จากการคิดวิเคราะห์ วางแผนการเรียนและการทำงานที่
ตนเองต้องการด้วยตนเอง นำสิ่งที่คิดวางแผนมาปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้ความหมายที่
ชัดเจนแล้วจึงสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง มีการเรียนรู้ร่วมกับบุคคลต่าง ๆ ทั้งเพื่อนครู
และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งผู้ปกครอง ผู้รู้ในชุมชนและบุคคลอื่น ๆ โดยเน้นการเรียนรู้ในสิ่ง
ที่เป็นความต้องการของเด็ก (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครสวรรค์. 2541 : 18)

การปฏิรูปการเรียนรู้ คือ การปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนที่เน้นให้ท่องหนังสือ
แต่ทำอะไรไม่เป็น คิดไม่เป็น จัดการไม่เป็น ไปเป็นการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติที่
ทำให้ ทำเป็น คิดเป็น จัดการเป็น เพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม
สิ่งแวดล้อม การเมืองและสุขภาพพร้อมกันไป (ประเวศ วะสี อ่างถึงใน รุ่ง แก้วแดง. 2541
: 24)

สิปปนนท์ เกตุทัต (อ่างถึงใน รุ่ง แก้วแดง. 2541 : 33) ได้กล่าวว่า การปฏิรูป
การเรียนรู้เริ่มตั้งแต่การวางรากฐานพัฒนาการของชีวิต เริ่มต้นตั้งแต่ครอบครัวและชุมชน
เป็นผู้วางรากฐานของชีวิตของเด็กเพื่อให้เข้มแข็งและเติบโต แล้วก็พัฒนาความรู้และทักษะ
พื้นฐานโดยปรับโครงสร้างของหลักสูตรให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน สร้าง
เครือข่ายครูเพื่อแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ มุ่งสู่การพัฒนาสมรรถนะเพื่อก้าวทันโลกและ

การเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเปิดโอกาสให้ทุกองค์กรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สำหรับการปฏิรูปการเรียนการสอนในที่นี้ผู้วิจัยขอใช้คำว่า การปฏิรูปการเรียนรู้ แทน เพราะมีความหมายลึกซึ้งมากกว่า เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงวิธีการในการจัดการเรียนรู้ให้แก่เด็ก เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง นอกจากนี้ยังรวมถึงการเรียนรู้ของครู ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก และกระบวนการทำงานในการพัฒนาเด็ก อันที่จะส่งผลในการที่จะนำไปใช้วางแผนพัฒนาเด็กให้เจริญทุกด้านต่อไป

1.9 ความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องมีการปฏิรูปการเรียนรู้

การจัดการศึกษาที่ตინตั้นจะต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและเทคโนโลยี แต่การจัดการศึกษาของไทยในปัจจุบันยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของบุคคล สังคมและประเทศ ยิ่งต้องเผชิญกับกระแสความคาดหวังของสังคม ที่จะให้การศึกษา มีบทบาทในการเตรียมคนให้พร้อมสำหรับการแข่งขันในสังคมโลกด้วยแล้ว ก็ยิ่งเห็นความสับสน ความล้มเหลวและความล่าช้าที่เป็นปัญหาของการศึกษามากขึ้น ปัญหาที่สำคัญของระบบการศึกษาไทยคือ ความทุกข์ของผู้เรียน เนื่องจากเนื้อหาที่เรียนไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในชีวิตประจำวันของเด็ก เด็กจำใจต้องเรียนรู้ในสิ่งที่เป็นเรื่องไกลตัว ต้องสร้างจินตนาการด้วยความยากลำบาก และมีความทุกข์เพราะต้องท่องจำอยู่ตลอดเวลา ความทุกข์จากการเรียนทำให้เด็กมีเจตคติต่อการเรียนไปในทางลบ มองว่าการเรียนไม่ใช่เรื่องสนุก ไม่มีความสุข ไม่น่าเรียน และยังการสอบเข้าเรียนในทุกๆระดับ เน้นเฉพาะความจำก็ยิ่งเพิ่มความเครียดให้กับเด็กมากขึ้น จนเกิดปัญหาวิกฤตเกี่ยวกับผู้เรียน และนับว่าปัญหาเหล่านี้จะรุนแรงมากยิ่งขึ้นจนกระทั่งกลายเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมได้ (รุ่ง แก้วแดง. 2541 : 1-2)

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน การจัดการกระบวนการเรียนการสอนมุ่งเน้นการถ่ายทอดเนื้อหาวิชา ล้อมกรอบตัวเองออกจากบริบทของสังคมและชุมชน ไม่เน้นกระบวนการคิด พิจารณา ไตร่ตรอง และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

มนุษย์เป็นเวไนยบุคคลตามนัยของพระพุทธศาสนา หมายความว่า มนุษย์มีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้และเป็นผู้ที่รับการฝึกอบรมให้พัฒนาขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองเพื่อมีชีวิตรอดส่วนหนึ่ง และเรียนรู้โดยแรงกระตุ้นของสิ่งแวดล้อมและแรงเร้าภายในร่างกาย จิตใจ เช่น รับประทานเมื่อหิว หลบหลีกเมื่อหวาดกลัว แม้กระนั้นการเรียนรู้จากสัญชาตญาณก็ไม่เพียงพอที่จะมีชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม

กระบวนการศึกษาอบรมเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการสั่งสอนฝึกฝน อบรมบ่มนิสัยด้วยวิธีการที่หลากหลายต่อเนื่องยาวนานตลอดชีวิต ดังนั้นมนุษย์ทุกคนจึงไม่ใช่แต่คอยรับการสั่งสอนจากผู้อื่น จะต้องเรียนรู้เพื่อรู้วิธีค้นหา สร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเองอีกด้วย (สุมน อมรวิวัฒน์. 2541 : 3)

การเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญยิ่งประการหนึ่งของมนุษยชาติ เป็นการพัฒนาเยาวชนซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญของชาติในอนาคต การเรียนรู้แบบอดีตถึงแม้ว่าจะประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง แต่ก็มีปัญหาที่เรื้อรังมาเป็นเวลานานคือการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเฉพาะในโรงเรียนมากเกินไป จนมีปัญหาการเรียนการสอนที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการ ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนและความเป็นจริงในสังคม ก่อให้เกิดวิกฤตและความทุกข์ เกิดความเครียดกับผู้เรียน และอีกประการหนึ่งที่ทำให้เห็นว่าการเรียนการสอนจะดำเนินการไปแบบเดิมไม่ได้อีกแล้วก็คือ ความเจริญทางด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะเทคโนโลยีในด้านการสื่อสารและสารสนเทศที่เป็นระบบทางด่วน ข้อมูล สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ทั้งโลก เข้าด้วยกัน และมีราคาถูกลงจนทุกคนสามารถที่จะมีได้ จึงเป็นแรงกดดันที่สำคัญที่ทำให้รูปแบบการเรียนการสอนแบบเดิมไม่เหมาะกับยุคสมัยต่อไป นั่นคือจะต้องมีการปฏิรูปการเรียนรู้นั่นเอง

1.10 แนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2539 - 2550

แนวทางการปฏิรูปการศึกษาคือ วิธีปรับปรุงการดำเนินงานของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันกำหนดขึ้น โดยเลือกสรร เปลี่ยนแปลงและเพิ่มเติมแนวทางการดำเนินงานที่มีอยู่เดิม เพื่อมุ่งหวังบรรเทาปัญหาให้เบาบางลง หรือแก้ไขให้หมดสิ้นไปนับแต่วันนี้ และมุ่งพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายสู่ความเป็นเลิศ ในปี 2550 ตลอดห้วงเวลาดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการต้องจัดบริการทางการศึกษาให้ผู้เรียนมีสุขภาพพลานามัยดีทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นผู้มีความสามารถในการคิด เป็นผู้ใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ เป็นผู้มีความสามารถในทางวิชาการและวิชาชีพ เป็นผู้มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ไม่เห็นแก่ตัว เสียสละและอดทน ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ รักสิ่งแวดล้อม ความเป็นประชาธิปไตย รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ทั้งนี้อยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมไทย และความเหมาะสมของการศึกษาแต่ละระดับ โดยกระทรวงศึกษาธิการตระหนักว่าความสำเร็จทั้งหลายทั้งปวงที่จะบังเกิดขึ้น ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเข้าใจที่ตรงกัน และความร่วมมือระหว่างทุกฝ่ายเป็นสำคัญ ดังนั้น แนวทางปฏิรูป

การศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2539 – 2550 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2539 : 36-37) มีแนวทางดำเนินงานในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

1. การปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา

1.1 จัดทำแผนที่ตั้งสถานศึกษา (School mapping) ของโรงเรียน
ทุกประเภท

1.2 กำหนดขนาดโรงเรียนและสถานศึกษาระดับต่าง ๆ ในแต่ละภูมิภาค
เพื่อให้ได้ขนาดของโรงเรียนที่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างมีคุณภาพ

1.3 กำหนดเกณฑ์มาตรฐานขั้นพื้นฐานในด้านบรรยากาศของการจัด
การศึกษา ด้านการเรียนการสอน

1.4 ให้โรงเรียนแต่ละโรงเรียนทั้งที่มีอยู่เดิมและที่จะสร้างขึ้นใหม่มีแผนแม่บท
อย่างเต็มรูปแบบ

1.5 กระจายอำนาจการกำหนดนโยบายทุกประเภท

1.6 ให้มีองค์กรติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน

2. การปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา

2.1 สร้างจิตสำนึกในความรับผิดชอบของครู ผู้บริหารและบุคลากรทาง
การศึกษา

2.2 ในการประเมินความก้าวหน้าของครู ให้มุ่งเน้นที่การวัดประสิทธิภาพและ
ผลการปฏิบัติงาน

2.3 ให้ครูทุกคนได้เพิ่มพูนความรู้และพัฒนาทักษะในรูปแบบต่าง ๆ อย่าง
ต่อเนื่อง

2.4 ครูเลือกแผนการสอนเหมาะสมกับผู้เรียน

2.5 ครูในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการมีค่าตอบแทนพิเศษ

2.6 เปิดโอกาสให้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ครู ชาวบ้านมาพัฒนาการศึกษา

2.7 แก้ปัญหาการขาดแคลนครู เปิดสอนสาขาวิชาที่ขาดแคลน

2.8 ปรับรื้อระบบการกำหนดตำแหน่งครูในสถานศึกษา

2.9 กำหนดมาตรฐานวิชาชีพครู

2.10 ปฏิรูประบบสวัสดิการและประโยชน์เกื้อกูลของครูทุกประเภททุกสังกัด

2.11 พัฒนาระบบและกลไกในการเลือกสรรบุคคลเข้าเรียนในสถาบันผลิตครู

2.12 เร่งรัดการพัฒนาการบริหารการศึกษา

2.13 ให้ศึกษานิเทศก์ทุกสังกัดผ่นกกำลัง ทำงานร่วมกันโดยการนิเทศติดตามงานวิชาการในสถานศึกษาทุกสังกัด

3. การปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน

3.1 จัดกระบวนการเรียนการสอน เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนมีลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของการปฏิรูปการศึกษา

3.2 จัดประสบการณ์เตรียมความพร้อม จัดทำหลักสูตรทุกระดับ ทุกประเภททุกระดับ

3.3 ปรับปรุงหลักสูตรวิชาชีพครูให้มีเนื้อหาวิชาชีพครูมากขึ้น

3.4 การเรียนการสอนระดับประถมศึกษา เน้นภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์

3.5 สอนภาษาอังกฤษตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

3.6 นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมการสอนมาพัฒนาและปรับปรุงการเรียนการสอน

3.7 ปรับปรุงกระบวนการให้มีความหลากหลายทั้งรูปแบบและเนื้อหา

3.8 พัฒนาการสอนวิชาชีพโดยแบบยั่งยืนในสถานศึกษา

3.9 ปฏิรูประบบวัดผลประเมินผล

3.10 พัฒนาและสนับสนุนสถานศึกษาให้เป็นเครือข่ายรองรับการกระจายอำนาจทางวิชาการ

4. การปฏิรูประบบการบริหารการศึกษา

4.1 กำหนดหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาดังนี้

ระดับก่อนประถมศึกษาให้เอกชนและโรงเรียนประถมศึกษาดำเนินการ
ระดับประถมศึกษา ให้โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติดำเนินการ

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ให้กรมสามัญศึกษาและโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติดำเนินการ

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ให้โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาและสถานศึกษาสังกัดกรมอาชีวศึกษาดำเนินการ

ระดับอุดมศึกษา ให้สถานศึกษาสังกัดกรมพลศึกษา กรมอาชีวศึกษา กรมศิลปากร สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลและสำนักงานสถาบันราชภัฏดำเนินการ

4.2 มุ่งพัฒนาองค์กรทุกระดับให้มีประสิทธิภาพในการบริหาร

4.3 ส่งเสริมบทบาทของครอบครัว ชุมชน และเอกชนให้มีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการศึกษา

4.4 บุคลากรสังกัดกระทรวงศึกษาธิการต้องอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติองค์การบริหารบุคลากรเดียวกัน

4.5 พัฒนาระบบตรวจติดตามและประเมินผลให้เข้มแข็ง

4.6 ให้มีกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา การจัดบัตรอุดหนุนค่าเล่าเรียนแก่คนยากจน

4.7 มุ่งเพิ่มค่าใช้จ่ายทางการศึกษาให้ได้ระหว่างร้อยละ 6 – 7 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP)

1.11 บัญญัติ 10 ประการตามแนวทางปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

เพื่อการดำเนินงานการปฏิรูปการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดบัญญัติ 10 ประการ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2539 : 23) สรุปได้ดังนี้

1. ผู้บริหารในโรงเรียน ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ มีจิตสำนึกในการที่จะพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงยกระดับมาตรฐานการศึกษาให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ผู้บริหารควรมีเวลาอยู่ประจำสถานศึกษาเพื่อดูแลการปฏิบัติงานภายในให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

2. มีบรรยากาศสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนหรือสถานศึกษาที่เอื้อต่อการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนอย่างมีความสุข มุ่งเน้นการเรียนการสอนตามธรรมชาติ โดยให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง และปลูกฝังในเรื่องความสะอาด ความมีวินัย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความสามัคคี รวมทั้งการจัดการให้โรงเรียนมีความร่มรื่น มีต้นไม้ แหล่งน้ำ บ่อน้ำ ไร่นาสะออง ไร่ผลไม้วะ

3. เป็นโรงเรียนที่มีความพร้อม มีแผนผังตามรูปแบบ มีห้องเรียน ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องทดลอง ห้องปฏิบัติการ ห้องสมุด ตลอดจนมีสนามกีฬาครบครัน โดยให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น

4. มีอุปกรณ์การเรียนการสอนครบครัน โดยจัดซื้อในราคาท้องตลาดที่เป็นธรรม ทั้งให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น

5. มีบุคลากร ครูผู้สอนครบตามเกณฑ์ หากขาดแคลนครูให้ครูที่เกษียณอายุ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิมาช่วยสอน หรือให้มีระบบการศึกษา ทางไกลผ่านดาวเทียม

6. องค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นทางด้านวิชาการ หรือทางด้านบริหาร เช่น กำหนดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ได้แก่ การสอนภาษาอังกฤษตั้งแต่ระดับประถมศึกษา การสอนวิชาชีพการเกษตร การก่อสร้าง การไฟฟ้า เป็นต้น

7. มีการเก็บค่าเล่าเรียนและค่าธรรมเนียมการศึกษา เพื่อพัฒนาสถานศึกษา และจัดอุปกรณ์การเรียนการสอนให้ครบครัน ทั้งนี้ให้ยกเว้นค่าเล่าเรียนสำหรับเด็กยากจน และจ่ายค่าตอบแทนให้นักเรียนมีการพัฒนาหรือฝึกปฏิบัติ ฝึกอาชีพที่เกิดรายได้และเป็น ประโยชน์แก่โรงเรียน เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา เป็นต้น

8. ในการส่งเสริมให้กลุ่มบุคคลหรือชุมชนมีส่วนร่วมในการแสวงหาทรัพยากร เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการของสถานศึกษา การจัดสวัสดิการให้กับครู เช่น การจัด ที่พัก ค่าตอบแทน ค่าล่วงเวลา ค่าสอนพิเศษ ค่าฝึกอบรม ตลอดจนการแก้ปัญหาหนี้สิน ของครู

9. การวัดและประเมินผลทางการศึกษาที่มุ่งเน้นผลผลิต หรือคุณภาพของ นักเรียน ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

10. เป็นโรงเรียนที่ผู้นำท้องถิ่นและผู้ปกครองทุกระดับทุกประเภท ยอมรับว่า เป็นโรงเรียนที่มีคุณภาพและมาตรฐาน

1.12 การปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนตามแนวทางการปฏิรูป การศึกษา

เร่งปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา ทุกระดับทุกประเภทโดย

1. จัดกระบวนการสอนเพื่อปลูกฝังให้เยาวชนมีลักษณะที่พึงประสงค์ ตามจุด มุ่งหมายของการปฏิรูปการศึกษา

2. ประสานการเตรียมความพร้อม จัดทำหลักสูตรทุกระดับ ทุกประเภท ภายใต้อำนาจสำคัญ ดังนี้

2.1 สร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนทุกระดับชั้นได้เรียนรู้ด้วยความสุข

2.2 จัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ฝึกการคิดอย่างเป็นระบบและเน้นการปฏิบัติมากกว่าการท่องจำ เพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์และการสร้างความรู้ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ในโลกแห่งอนาคต

2.3 ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากธรรมชาติ

2.4 ให้ผู้เรียนนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากครอบครัว ชุมชน มาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนตามหลักสูตร

2.5 กำหนดมาตรฐานขั้นพื้นฐานในการเรียนรู้ของผู้เรียน และสนับสนุนให้โรงเรียนและสถานศึกษาแต่ละแห่งสามารถพัฒนา และเพิ่มเติมมาตรฐานดังกล่าวตามความต้องการและความเหมาะสม และให้องค์กรวิชาชีพมีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานขั้นพื้นฐานของการจัดการศึกษาวิชาชีพ

2.6 ให้ประชาชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร และกำหนดแบบเรียนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น

3. เร่งปรับปรุงหลักสูตรวิชาชีพการผลิตครูในสถาบันการผลิตครูให้มีเนื้อหาวิชาชีพครูมากขึ้น เพื่อมุ่งเน้นคุณภาพของผู้ที่จะออกไปประกอบอาชีพครู

4. จัดการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา โดยเน้นเป็นพิเศษในด้านพื้นฐานทางภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เพื่อรองรับการพัฒนาความรู้และทักษะในระดับที่สูงขึ้น

5. ปฏิรูปการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ ให้นักเรียนมีโอกาสพัฒนาการเรียนรู้ภาษาอังกฤษชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

6. เร่งปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างมีคุณภาพ โดยการพัฒนารูปแบบ เทคโนโลยี นวัตกรรมการสอน และพัฒนาห้องสมุดในสถานศึกษาให้มีคุณภาพ รวมทั้งสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียน ให้สามารถให้บริการที่สนองความต้องการของผู้เรียนได้อย่างกว้างขวาง

7. ปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนให้มีความหลากหลายทั้งรูปแบบและเนื้อหา ตลอดจนให้มีความยืดหยุ่นในเรื่องเวลาและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถหารายได้ระหว่างเรียน

8. เร่งรัดการจัดการเรียนการสอนวิชาชีพโดยให้บังเกิดผล โดยพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพโดยแบบยั่งยืน และส่งเสริมให้ผู้อยู่ในอาชีพครูปฏิบัติตนอยู่ในวิถีทางวิชาชีพโดย เพื่อเป็นแบบอย่างและเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน

9. ปฏิรูประบบการวัดผลให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด เน้นพฤติกรรม การแสดงออกจริงของผู้เรียน และใช้ผลการประเมินในการพัฒนาผู้เรียนและกระบวนการเรียนการสอน สำหรับการคัดเลือกผู้เรียนทุกระดับ ทุกประเภท ให้ใช้ผลการเรียน สะสม ลดความสำคัญของการสอบและเพิ่มโควตาการคัดเลือกเข้าเรียนต่อ

10. พัฒนาและสนับสนุนสถานศึกษา และหน่วยงานทางการศึกษาทั้งใน ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้เป็นเครือข่ายรองรับการกระจายอำนาจทางวิชาการ

1.13 แนวคิดของการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

แนวคิดพื้นฐานของการเรียนรู้แก่นแท้ของการเรียนการสอนคือ การเรียนรู้ของผู้เรียน การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกแห่งทุกเวลาต่อเนื่องยาวนานตลอดชีวิต ศรัทธาและจุดเริ่มต้นที่ดีที่สุดของการเรียนรู้ ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีจากการสัมผัสและสัมพันธ์ สารที่สมดุล เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ คือ ความรู้ ความคิด ความสามารถและความดี (สุนทร อมรวิวัฒน์ อ้างถึงใน สุนทร สีหามู. 2543 : 22)

ศูนย์พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้วางแนวคิดและแนวทางในการดำเนินการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน เพื่อเตรียม คนให้สามารถเผชิญกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยความสุข เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรการ ศึกษาและเอื้อประโยชน์ต่อสังคมได้ดี ดังนี้

1. การเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่ครูและนักเรียนปฏิบัติต่อกันเพื่อ การพัฒนาการเรียนรู้ ทั้งครูและนักเรียนมีวิญญาน มีความรู้สึก มีความคิด ความสนใจ ความสามารถของตนเอง ใครเล่าจะบงการให้ครูสอนตามรูปแบบของผู้อื่นทุกอย่างก้าว ใครเล่าจะบังคับให้ผู้เรียนรับรู้และรับเอาการสั่งสอนของครูทุกถ้อยคำ ทุกคนต่างมีความคิด และวิธีการของตนเอง

2. การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงคุณภาพ การเรียนการสอน จากบรรยากาศที่อับเฉาไปสู่บรรยากาศที่แจ่มใสมีชีวิตชีวา จากผู้เรียนที่ เป็นผู้รับไปสู่ผู้เรียนเป็นผู้ร่วมเรียนรู้และได้เรียนรู้ร่วมกัน จากการเรียนรู้ที่จำกัดเฉพาะใน ห้องเรียนไปสู่การขยายวงกว้างสู่แหล่งเรียนที่เพิ่มขึ้น จากกิจกรรมการเรียนที่เฉื่อยชา ซ้ำซากไปสู่กิจกรรมที่หลากหลาย จากการใช้สื่อประกอบการบรรยายไปสู่มิติใหม่ของการ ใช้สื่อที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ จากความสัมพันธ์ที่เป็นปฏิปักษ์ระหว่างครูกับนักเรียนไปสู่

ความเป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและกัน และจากการสอนที่มีผลเป็นการตีตราสถานะของนักเรียนไปสู่การสอบ เพื่อทำให้เกิดการใฝ่รู้และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติอันพึงประสงค์ ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

3. การเรียนรู้มิใช่เป็นการเรียนเพื่อรู้ แต่เป็นการเรียนเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ เรียนเพื่อรู้จักตัวเอง เรียนเพื่อรู้จักและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ เรียนเพื่อจะเป็นคนดี คนเก่ง คนมีความสุข การเรียนรู้จึงเริ่มต้นเมื่อก่อเกิดชีวิตและจะดำเนินไปจนกว่าชีวิตจะสิ้น

4. ทฤษฎีการเรียนรู้อย่างมีความสุข การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การพัฒนากระบวนการคิด การพัฒนาสุนทรียภาพและการฝึกฝนกาย วาจา ใจนั้น มิได้แบ่งแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด หากแต่มีความเหลื่อมล้ำซ้ำเสริมกันและกันได้ เพียงแต่ทฤษฎีหนึ่ง ๆ จะมีจุดเด่นชัดในทฤษฎีที่มุ่งหมาย โดยทุกทฤษฎีจะเน้นกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้การเรียนรู้อย่างมีความสุข ให้การเรียนรู้เกิดจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกับผู้อื่น ให้การเรียนรู้เกิดจากการคิดและปฏิบัติจริง ให้การเรียนรู้เป็นแบบองค์รวมครบทุกด้าน และให้การเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง

5. ตัวบ่งชี้การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ศูนย์พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้มีการกำหนดตัวบ่งชี้พฤติกรรมกรเรียนของผู้เรียน และพฤติกรรมกรสอนของผู้สอนไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายของกระบวนการเรียนการสอนได้พัฒนาตัวเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้บรรลุสถานการณ์ที่บ่งชี้ไว้ได้ ดังนี้

ตัวบ่งชี้การเรียนของนักเรียน

1. นักเรียนมีประสบการณ์ตรงสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. นักเรียนฝึกปฏิบัติจนค้นพบความถนัดและวิธีการของตนเอง
3. นักเรียนทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม
4. นักเรียนฝึกคิดอย่างหลากหลาย และสร้างสรรค์จินตนาการตลอดจนได้แสดงออกอย่างชัดเจนและมีเหตุผล
5. นักเรียนได้รับการเสริมแรงให้ค้นหาคำตอบแก้ปัญหาทั้งด้วยตนเองและร่วมด้วยช่วยกัน
6. นักเรียนได้ฝึกค้น รวบรวมข้อมูลและสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง
7. นักเรียนเลือกทำกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเองอย่างมีความสุข

8. นักเรียนฝึกตนเองให้มีวินัยและรับผิดชอบในการทำงาน

9. นักเรียนฝึกประเมิน ปรับปรุงตนเองและยอมรับผู้อื่น ตลอดจนสนใจ

ไฝหาความรู้อย่างต่อเนื่อง

ตัวบ่งชี้การสอนของครู

1. ครูเตรียมการสอนทั้งเนื้อหาและวิธีการ

2. ครูจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่ปลุกเร้า จูงใจและเสริมแรงให้นักเรียน

เกิดการเรียนรู้

3. ครูเอาใจใส่นักเรียนเป็นรายบุคคลและแสดงความเมตตาต่อนักเรียน

อย่างทั่วถึง

4. ครูจัดกิจกรรมและสถานการณ์ให้นักเรียนได้แสดงออกและคิดอย่าง

สร้างสรรค์

5. ครูส่งเสริมให้นักเรียนฝึกคิด ฝึกทำและฝึกปรับปรุงตนเอง

6. ครูส่งเสริมกิจกรรมแลกเปลี่ยนการเรียนรู้จากกลุ่ม พร้อมทั้งสังเกตส่วนตัว

และปรับปรุงส่วนต้อยของนักเรียน

7. ครูใช้สื่อการสอนเพื่อฝึกการคิด ฝึกทำและฝึกปรับปรุงตนเอง

8. ครูใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและเชื่อมโยงประสบการณ์กับชีวิตจริง

9. ครูฝึกฝนกิจกรรมรายทและวินัยตามวิถีวัฒนธรรมไทย

10. ครูสังเกตและประเมินพัฒนาการของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

1.14 ระดับคุณภาพของครู

ความสามารถของครู เป็นตัวแปรสำคัญที่จะนำไปทำนายหรือคาดหมายคุณภาพของนักเรียนได้โดยตรง ครูที่มีความสามารถสูงย่อมมีความชำนาญในการจัดกิจกรรมให้นักเรียนลงมือทำ อันนำไปสู่การเรียนรู้ที่แท้จริง แต่ถ้ามีครูความสามารถต่ำก็เป็นเพียงแต่ผู้บอกความรู้ นักเรียนก็เกิดแต่ความรู้ ความจำ มีนิสัยในการท่องจำ คอยฟังคำบอกจากครู ดัดลืนใจเองไม่เป็น นำไปสู่คุณภาพประชากรที่ไม่เป็นผู้ผลิตผลงาน ด้วยเหตุผลดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการจึงได้มีการจัดทำเกณฑ์มาตรฐานและคุณภาพของครูขึ้น เพื่อให้มีการใช้ทั้งการเตรียมการประเมินพัฒนาครู ซึ่งมีสาระดังต่อไปนี้

ระดับ 1 ครูปฏิบัติการ เป็นครูที่ปฏิบัติงานโดยยังต้องอาศัยการชี้แนะ การสั่งการ รูปแบบจากคนอื่นหรือคำสั่ง เอกสารแบบแผนต่าง ๆ และมีความมุ่งมั่นที่จะทำตาม

แบบแผนนั้น ๆ ให้สมบูรณ์ โดยคำนึงถึงเป้าหมายปลายทางเป็นลำดับรอง การสอน มุ่งเน้นเนื้อหา ผู้สอนเป็นผู้บอกความรู้ สอนตามแผนที่กำหนด กิจกรรมทุกอย่างตัดสินใจ โดยครูมีสื่อเน้นความรู้ความจริง ประเมินผลเน้นการทดสอบ เกิดผลต่อผู้เรียนในด้าน ความรู้ความจำเป็นส่วนใหญ่ ผลงานของผู้เรียนเป็นแบบเดียวกันตามที่ครูกำหนด รายงานผลเป็นภาพรวมของผู้เรียนทั้งชั้น เป้าหมายในการพัฒนาคำนึงถึงผลที่เกิดกับ ตนเอง เน้นความถูกต้องตามระเบียบ กฎเกณฑ์มากกว่าเป้าหมายของงานหรือผลที่ เกิดขึ้นกับผู้บริการ

ระดับ 2 ครูชำนาญการ เป็นครูที่ปฏิบัติงานโดยมีกระบวนการพัฒนาไปสู่ความ สามารถในการคิดเอง ทำเอง ตัดสินใจเองได้ โดยมีความมุ่งมั่นที่จะลงมือทำ รู้จักกำหนด เป้าหมายของงานไปที่ผู้บริการ แต่ยังไม่มีส่วนขั้นตอนการดำเนินงานไปสู่เป้าหมายนั้นอย่าง ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ การสอนมุ่งเน้นความรู้ความเข้าใจมีตัวอย่างมากขึ้น ดัดแปลง แผน สื่อ ให้เหมาะสมกับสภาพจำกัดต่าง ๆ ได้ มีอุปสรรคมากขึ้น ผลงานของนักเรียน ยังเป็นเรื่องเดียวกัน แต่มีรายละเอียดแตกต่างกัน รายงานผลเป็นกลุ่ม เป็นเป้าหมายใน การพัฒนา คำนึงถึงความถูกต้องตามระเบียบ กฎเกณฑ์ ให้ความสำคัญต่อกระบวนการ และเน้นผลที่เกิดขึ้นกับตนเองและผู้รับบริการเท่า ๆ กัน

ระดับ 3 ครูเชี่ยวชาญ เป็นครูที่ปฏิบัติการอย่างมีเป้าหมาย มีขั้นตอนการ ปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ สร้างสรรค์งาน คิดและตัดสินใจเอง จัดลำดับความสำคัญของ งานได้ เน้นการพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ การสอนมุ่งเน้นกระบวนการคิด ผู้เรียนได้ปฏิบัติ กิจกรรมการเรียนรู้เป็นส่วนใหญ่ ครูใช้คำถามมากขึ้น ถามหาวิธีการ มีแผนการสอนที่ พัฒนาขึ้นเอง จัดทำเองได้เหมาะสมกับผู้เรียนเป็นรายบุคคล ใช้สื่อเน้นกระบวนการเรียนรู้ มากขึ้น คำตอบของผู้เรียนหลากหลาย เกิดการแสวงหาและสรุปความรู้ของผู้เรียนตาม เป้าหมายของครู กล้าคิดกล้าแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ เป้าหมายในการพัฒนาคำนึงถึง ผลที่เกิดกับผู้รับบริการอย่างรอบด้าน สมดุลทั่วถึงและเสมอภาค

ระดับ 4 ครูเชี่ยวชาญพิเศษ เป็นครูที่ดำเนินงานต่าง ๆ โดยคำนึงถึงบุคคลอื่น องค์กรประกอบอื่น ๆ ที่จะได้รับประโยชน์จากการปฏิบัตินั้น ๆ แต่ยังไม่สามารถสร้างความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สร้างความเป็นเอกภาพในทุก ๆ ส่วน ทุกองค์ประกอบนั้น ๆ ได้ การสอนมุ่งเน้นการพัฒนาจริง ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียน กิจกรรมและสื่อ สอดคล้องสัมพันธ์กัน ส่งผลต่อพัฒนาการและความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน ให้โอกาส ในการแสดงออกอย่างอิสระ ผลงานของผู้เรียนแตกต่างกันตามกระบวนการเรียนการสอนที่

เลือกเป้าหมายในการพัฒนา คำนึงถึงผลที่เกิดกับผู้รับบริการและการพัฒนาอาชีพหรือการพัฒนาสังคม

ระดับ 5 ครูผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นครูผู้ที่ปฏิบัติงานด้วยกระบวนการพัฒนาร่วมกัน อย่างสร้างสรรค์บนพื้นฐาน ผลการพัฒนาทางบวกอย่างเท่าเทียมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สร้างความเป็นเอกภาพของงานและกลุ่มบุคคลทั้งหมด รวมทั้งความสมดุลของสิ่งแวดล้อม การสอนมุ่งเน้นการค้นหา สร้างความรู้ร่วมกันกับผู้เรียน ผู้เรียนเป็นผู้วางแผนการเรียนรู้ และกำหนดหลักสูตรของห้องเรียนเกือบทั้งหมด ร่วมประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองและการสอนของครู ใช้สื่อหลากหลายตอบสนองความต้องการของผู้เรียนแต่ละคนและทุกคน ผลงานของผู้เรียนคนละอย่าง คนละเรื่องตามความสนใจและความถนัดอย่างแท้จริง เป็นผู้ ที่สร้างผู้นำให้กับผู้เรียนและเพื่อนครู เป็นผู้นำ คิดเองและพัฒนาเองได้รอบด้านอย่าง ยั่งยืน เป้าหมายในการพัฒนาคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ส่งผลให้เกิดการสร้างและพัฒนา วิชาชีพอย่างถาวร มีเกียรติภูมิเป็นตัวอย่างได้ทั้งด้านวิชาชีพและชีวิตส่วนบุคคล

เพื่อที่จะให้เกิดผลถึงตัวผู้เรียนอย่างจริงจัง ครูจึงควรศึกษาและหาทางเพิ่มพูน ระดับฝีมือให้มีคุณภาพสูงยิ่ง ๆ ขึ้น จะมีผลถึงคุณภาพของผู้เรียน การเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมการสอนของครูตามระดับคุณภาพ จึงเป็นตัวชี้ว่าโรงเรียนได้มีการพัฒนาขึ้นจริง มีการปฏิรูปการเรียนรู้จริง (กระทรวงศึกษาธิการ. 2541 : 24)

1.15 การประเมินโครงการโดยใช้ CIPP Model

Daniel L. Stufflebeam และคณะแห่งมหาวิทยาลัยไอโฮโอสเตด สหรัฐอเมริกา เป็นผู้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการประเมินที่เรียกว่า CIPP Model ซึ่งเป็นรูปแบบ การประเมินที่รู้จักกันแพร่หลาย มีระบบแบบแผนที่ชัดเจน และสามารถนำไปใช้ในการ ประเมินโครงการต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง (สุนทร สีหามู. 2543 : 41 – 44)

CIPP เป็นคำย่อมาจาก

Context	หมายถึง สภาพแวดล้อม
Input	หมายถึง ปัจจัยป้อน
Process	หมายถึง กระบวนการ
Product	หมายถึง ผลผลิต

ทำให้เราสามารถวิเคราะห์ได้ว่าแนวคิดของ Stufflebeam ได้ยึดหลักการสำคัญ ของการวิเคราะห์ระบบนั่นเอง Stufflebeam ได้ให้นิยามการประเมินว่า เป็นกระบวนการ

ของการบรรยาย การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการจัดเตรียมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อการนำไปใช้ในการตัดสินใจหาทางเลือกที่เหมาะสม จากความหมายดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการประเมินมีส่วนสำคัญ 2 ประการ คือที่ส่วนที่เกี่ยวกับการกำหนดคุณค่า และส่วนที่เกี่ยวกับการตัดสินใจ

การตัดสินใจตามแนวคิดของ Stufflebeam เป็นลักษณะของการตัดสินใจที่สอดคล้องกับความคิดในเรื่องการประเมิน โดยแบ่งประเภทการตัดสินใจออกเป็น 4 อย่างคือ

1. การตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผน (Planning decisions) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดจุดมุ่งหมาย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นผลที่คาดหวัง (Intended ends)
2. การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงสร้าง (Structuring decisions) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดวิธีการที่เหมาะสม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นวิธีการที่คาดหวัง (Intended means)
3. การตัดสินใจเกี่ยวกับการปฏิบัติการหรือการดำเนินงาน (Implementing decisions) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดการดำเนินงาน และการควบคุมกระบวนการที่นำมาใช้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นวิธีการที่เกิดขึ้นจริง (Actual Means)
4. การตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดโครงการ (Recycling decisions) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบการบรรลุความสำเร็จของโครงการ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ผลที่เกิดขึ้นจริง (Actual Ends)

จากแนวคิดดังกล่าว Stufflebeam จึงได้เสนอวิธีการประเมินที่สอดคล้องกับลักษณะของการตัดสินใจแบบต่าง ๆ โดยอาศัยลักษณะของการแบ่งประเภทของการตัดสินใจ ทั้ง 4 แบบ และชี้ให้เห็นว่า ในการตัดสินใจในส่วนใดส่วนหนึ่งก็แล้วแต่ จำเป็นที่จะต้องอาศัยข้อมูลที่ได้จากการใช้กระบวนการประเมินมาช่วยในการตัดสินใจ คือ การประเมินสภาพแวดล้อม การประเมินปัจจัยเบื้องต้น การประเมินกระบวนการและการประเมินผลผลิต

การตัดสินใจจะต้องอาศัยข้อมูลจากการประเมินในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ ดังนี้

1. การประเมินสภาพแวดล้อม (Context evaluation) มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อการได้มาซึ่งหลักการและเหตุผล ที่จะนำไปใช้ในการกำหนดจุดมุ่งหมายและยังช่วยในการกำหนดว่าสภาพแวดล้อมที่ต้องการหรือเกี่ยวข้องเป็นอย่างไร และลักษณะของสภาพที่แท้จริงที่ปรากฏในสภาพแวดล้อมนั้นเป็นอย่างไร ตลอดจนการวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ ที่ทำให้ความต้องการไม่ได้รับการตอบสนอง หรือมีสิ่งใดบ้างที่ถูกกีดกันไม่ถูกนำมาใช้ ซึ่งการ

วิเคราะห์ปัญหาเหล่านี้จะช่วยให้สามารถกำหนดจุดมุ่งหมาย แสดงถึงความสำเร็จในการปรับปรุงโครงการได้ การประเมินสภาวะแวดล้อมประกอบด้วยวิธีการต่าง ๆ 3 วิธี คือ

- 1.1 เริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ความคิดหลัก เพื่อการกำหนดขอบเขต
- 1.2 การใช้การศึกษาจากข้อมูลจริง เพื่อการค้นหาสิ่งที่ยังขาดอยู่
- 1.3 การใช้การวิเคราะห์ทั้งแนวคิดและข้อมูลจริง ร่วมกับการใช้ทฤษฎีและความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อใช้ในการตัดสินใจว่าปัญหาเบื้องต้นที่จะต้องได้รับการแก้ไขมีอะไรบ้าง การประเมินสภาวะแวดล้อม จะช่วยในการตัดสินใจในเรื่องโครงการ ควรจะทำในสภาพแวดล้อมใด ต้องการจะบรรลุเป้าหมายอะไร หรือต้องการจะบรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะอะไร

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input evaluation) มีจุดมุ่งหมายเพื่อได้ข้อมูลที่น่ามาใช้ในการกำหนดวิธีการของการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานของโครงการ สามารถบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ในทางปฏิบัติมักจะต้องมีการระบุและประเมินสิ่งต่อไปนี้

- 2.1 ความสามารถของหน่วยงานที่รับผิดชอบ
- 2.2 ยุทธวิธีที่นำมาใช้เพื่อการบรรลุเป้าหมายของโครงการ
- 2.3 วิธีต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินการตามยุทธวิธีที่เลือกสรรไว้แล้ว

วิธีการประเมินปัจจัยเบื้องต้นมีอยู่มากมาย ตามลักษณะของสิ่งที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและลักษณะของข้อมูลที่มีอยู่ การประเมินแบบนี้อาจทำได้โดยการใช้คณะกรรมการ การอาศัยเอกสาร การวิจัยที่มีผู้ทำมาแล้วหรือการจ้างผู้เชี่ยวชาญมาทำงานทดลองจนการใช้วิธีการวิจัยนำร่อง (Pilot experimental project) แต่สิ่งที่สำคัญคือ ผลของการประเมินจะต้องให้ข้อมูลที่ทำให้ทราบว่า ในการที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายจำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากภายนอกหรือไม่ และจะต้องใช้วิธีการใด จะใช้ของเดิมที่มีอยู่หรือใช้วิธีคิดค้นขึ้นมาใหม่ และจะใช้แบบแผนการดำเนินการอย่างไร

3. การประเมินกระบวนการ (Process evaluation) เมื่อการวางแผนโครงการได้รับการยอมรับขั้นต่อไป คือ การดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ ในระหว่างที่กำลังดำเนินการนี้ การประเมินกระบวนการ จะมีบทบาทสำคัญในเรื่องการให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เป็นระยะ ๆ เพื่อการตรวจสอบการดำเนินงานของโครงการโดยทั่วไป การประเมินกระบวนการมีจุดมุ่งหมาย 3 ประการ คือ

3.1 เพื่อการหาข้อบกพร่องของโครงการในระหว่างที่มีการปฏิบัติหรือดำเนินงานตามแผนนั้น

3.2 เพื่อการหาข้อมูลต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการ

3.3 เพื่อการเก็บรักษาข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการดำเนินงานของโครงการ

4. การประเมินผลผลิต (Product evaluation) มีจุดมุ่งหมายในการตรวจสอบผลที่เกิดขึ้น เมื่อสิ้นสุดโครงการนั้นเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่คาดหวังไว้หรือไม่เพียงใด ยังรวมถึงการประเมินผลผลิตที่เกิดขึ้นในระหว่างที่กำลังดำเนินงานของโครงการด้วย มีวิธีการของการประเมินผลผลิต ดังนี้

4.1 กำหนดจุดมุ่งหมายในลักษณะเป็นนิยามปฏิบัติการ

4.2 ตรวจสอบผลเกิดขึ้นกับจุดมุ่งหมายที่กำหนด

4.3 เปรียบเทียบผลการวัดที่ได้รับเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ก่อนแล้ว

4.4 แปลผลโดยพิจารณาถึงข้อมูลที่ได้จากการประเมินสภาวะแวดล้อม

ปัจจัยเบื้องต้นและกระบวนการ

จะเห็นได้ว่าบทบาทที่สำคัญของการประเมินผลผลิต ได้แก่ การให้ข้อมูลที่จะนำไปใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการว่าจะทำต่อไป หรือว่าจะหยุดดำเนินการแต่เพียงเท่านี้หรือว่าควรจะได้มีการปรับปรุงในกิจกรรมใด หรือจะนำไปเชื่อมโยงกับขั้นตอนใดของโครงการอื่น

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 งานวิจัยในประเทศ

การศึกษาการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ตามทัศนะของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น เป็นเรื่องใหม่มีผลงานการวิจัยโดยตรงยังน้อย ผลงานการวิจัยที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ เป็นรายงานการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้สู่ระบบประกันคุณภาพการศึกษา สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น (2542 : ก) ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น เป็นหน่วยงานทางการศึกษามีนักเรียนในสังกัด 211,896 คน ข้าราชการครู 10,857 คน โรงเรียน 1,087 โรงเรียน รับผิดชอบจัดการศึกษา 3 ระดับ คือ ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จากการนิเทศติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาของปีที่

ผ่านมา พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีความจำเป็นและต้องการพัฒนาเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้

1. ด้านคุณภาพนักเรียน นักเรียนมีความสามารถในการปฏิบัติงานในชีวิตประจำวัน งานอาชีพ และสามารถใช้เทคโนโลยีในการดำรงชีวิต ร้อยละ 96.24 นักเรียนมีความสามารถในการใช้ภาษา ความสามารถทางคณิตศาสตร์ ร้อยละ 95.19 และนักเรียนมีความสามารถในการคิดแก้ปัญหา ร้อยละ 89.92

2. ด้านการเรียนการสอน จัดการเรียนการสอนให้นักเรียนได้พัฒนาความรู้ ความสามารถและความถนัดได้ตามศักยภาพ โดยเสริมจุดเด่นและแก้ไขจุดด้อยนักเรียนเป็นรายบุคคล ร้อยละ 83.08 จัดการเรียนการสอนโดยใช้สื่ออย่างหลากหลายที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน ร้อยละ 81.70 วางแผนการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตร ความต้องการของนักเรียนและท้องถิ่น ร้อยละ 78.93 และจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ร้อยละ 78.28

3. ด้านการบริหารโรงเรียน โรงเรียนประเมินการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ ร้อยละ 81.50 โรงเรียนสนับสนุนให้บุคลากรเกิดความมุ่งมั่นในการพัฒนา ร้อยละ 79.30 และโรงเรียนจัดกิจกรรมหลากหลายเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน ร้อยละ 78.29 (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น. 2542 : ก)

ทวิช แก้วมณีชัย (2542 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินโครงการปฏิรูประบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม พบว่า โดยภาพรวมความคิดเห็นผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน ในด้านบริบทมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ด้านปัจจัยนำเข้ามีการดำเนินการอยู่ในระดับมาก ด้านกระบวนการมีการปฏิบัติได้ดีมาก และด้านผลผลิตมีผลการดำเนินงานประสบผลสำเร็จอยู่ในระดับมาก และความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ด้านกระบวนการมีการปฏิบัติได้ดีปานกลาง ด้านผลผลิตมีการดำเนินงานประสบผลสำเร็จอยู่ในระดับปานกลาง

นิวัฒน์ วาศิรศักดิ์ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การปฏิบัติตามแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม พบว่า การปฏิบัติตามแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยรวม 8 ด้าน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนแบบร่วมมือ แบบศูนย์การเรียนโดยเน้นกระบวนการ แบบนิรนัย แบบอุปนัย แบบอภิปราย แบบโครงการ แบบทดลอง แบบสำรวจ

ความรู้สึกและการแก้ปัญหาความขัดแย้ง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

สุนทร สีหามู (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินผลการดำเนินงานตามนโยบายปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนต้นแบบของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น พบว่า

1. สภาพแวดล้อมทั่วไปสำหรับการดำเนินงานมีความเหมาะสมดี แต่ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนแหล่งวิทยากรในชุมชน

2. ปัจจัยเบื้องต้นในการดำเนินงานมีความเพียงพออยู่ในระดับ “มาก” ทั้งโดยภาพรวมและแต่ละด้าน ยกเว้นด้านงบประมาณอยู่ในระดับ “น้อย”

3. กระบวนการดำเนินงานมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “มาก” ทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านการเรียนรู้อย่างมีความสุข ด้านการเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น ด้านการเรียนรู้จากการคิด และปฏิบัติจริง ด้านการเรียนรู้แบบองค์รวม : องค์รวมแห่งการเรียนรู้ และด้านการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง

4. ด้านผลการดำเนินงานอยู่ในระดับ “มาก” ทั้งโดยภาพรวมและแต่ละรายด้าน

อดุลย์เดช ฐานะ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การบริหารการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับ “มาก” ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการจัดปัจจัยสนับสนุนกิจกรรม ด้านการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านการนิเทศ ติดตามผล

2.2 งานวิจัยต่างประเทศ

นาเดอร์ (Nader. 1998 : Abstracts) ได้วิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ โดยการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการศึกษา และในการประกอบอาชีพต่าง ๆ โดยศึกษาจากแผนกวิศวกรรมโรงงาน ในมหาวิทยาลัยเปอร์โตริโก ผลการวิจัย พบว่า สิ่งที่ทำให้การศึกษากระบวนการเรียนรู้ให้ได้ผลนั้นต้องมีอุปกรณ์และเครื่องมือ เครื่องใช้สมัยใหม่ มาช่วยส่งเสริม เช่น คอมพิวเตอร์ มีการใช้สถิติเข้ามาเปรียบเทียบข้อมูล และการวิจัยนี้เชื่อว่าจะสามารถให้ความรู้แก่ผู้เรียนได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ

ฮิลล์ (Hill. 1998 : Abstracts) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้และผลกระทบของระบบโรงเรียนภายในระหว่าง 1 ปี โดยผู้วิจัยศึกษาว่ามีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นภายในโรงเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและครูอาจารย์ และสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการสอนในโรงเรียน ผลการวิจัย พบว่า สิ่งที่ต้องการพัฒนาคือ

การเสริมสร้างวัฒนธรรมในโรงเรียน การตัดสินใจร่วมกันของผู้ปกครองและครูอาจารย์ และการปรับปรุงบรรยากาศภายในโรงเรียนให้น่าอยู่

คอร์มฟอร์ด (Comerford. 1998 : Abstracts) ได้วิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในด้านการศึกษา และพฤติกรรมของผู้เรียนที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว ว่าแตกต่างจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาอย่างไร ผู้วิจัยได้ศึกษาจากผู้เรียนจำนวน 25 คน ที่ลงทะเบียนเรียนในโรงเรียนฝึกอาชีพที่วิดเวสต์ ผลการวิจัย พบว่า ผู้เรียนที่โตแล้วจะสามารถเรียนรู้ และทำความเข้าใจในบทเรียนได้เร็ว มีการสังเกต มีการตั้งคำถามและสมมติฐาน มีการวางตัวที่ดีและทำงานกันเป็นกลุ่ม สนใจทำแบบฝึกหัดและรู้จักพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

โซกอล (Sokol. 1998 : Abstracts) ได้ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงระบบการศึกษาของผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ และให้อยู่ในรูปแบบที่เป็นทางการ โดยผู้วิจัยทำการศึกษาว่า สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงคืออะไรบ้าง ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่สำคัญได้แก่ ความรู้ความสามารถและทักษะส่วนตัวของผู้เรียน การพัฒนาระบบโปรแกรมในการเก็บข้อมูล สภาวะแวดล้อมและประสบการณ์ที่มีความชำนาญของผู้สอน

ดิกเคอร์สัน (Dikerson. 1998 : Abstracts) ได้วิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในการใช้ภาษาที่สอง หรือภาษาอังกฤษเข้ามาช่วยในการเรียนวิทยาศาสตร์ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากผู้เรียนในแผนวิทยาศาสตร์และสถิติ ผลการวิจัย พบว่า ภาษาอังกฤษช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจ และรู้จักความหมายของคำศัพท์ทางวิทยาศาสตร์ได้ดีขึ้น เพราะส่วนใหญ่ในวิชาวิทยาศาสตร์มักจะมีรากศัพท์ตามหลังคำอธิบายเสมอ และเมื่อนำไปใช้ส่วนใหญ่จะใช้ภาษาอังกฤษเป็นตัวแปรหลักในการค้นคว้าและทดลอง